

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2020

Jolana Petřů

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Otrocký svět doby Augustovy v románu Tanji Kinkel, *Dcery Říma*

Slave world of the time of August in the novel by Tanja Kinkel, *Daughters of Rome*

Jolana Petru

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Kepartová, CSc.

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: ČJ-D

2020

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Otrocký svět doby Augustovy v románu Tanji Kinkel, Dcery Říma* vypracovala pod vedením vedoucí práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Místo a datum odevzdání práce

.....Podpis

Poděkování

Velmi děkuji své vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Janě Kepartové, CSc. za cenné rady, které mi poskytla, a za čas, který mi věnovala. Děkuji své rodině a přátelům za postřehy a trpělivost při psaní práce.

ABSTRAKT

Tato práce hovoří o otroctví Augustovy doby v románu Tanji Kinkelové *Dcery Říma*. Ústřední postavou je otrokyně Andromeda, kterou provázíme od začátku, kdy se dostává do otroctví, až do konce románu, kdy je z otroctví propuštěna. Práce se soustředí na různé oblasti ze života otroků, které zasahují do příběhu, jako je vznik a zánik otroctví, práva otroků, propuštění na svobodu, trh s otroky, přísun otroků, jejich ceny, změny jmen, jak sloužili svým pánům. Taktéž se zajímá o běžné každodenní záležitosti zcela přirozené pro fungování člověka, kam patří strava, ošacení a bydlení. Práce zkoumá tresty a násilí páchané na otrocích a svátky související s vybraným tématem, které se v Římě konaly. Cílem práce bylo ověřit pravdivost informací obsažených v knize *Dcery Říma*, nakolik přesně zachytila Tanja Kinkelová historickou skutečnost, jak moc se s ní shoduje a kde se odlišuje. Na konci jsme zjistili, že Tanja Kinkelová se historických fakt drží velmi přesně, ale odchylky se najdou.

KLÍČOVÁ SLOVA

Tanja Kinkelová, *Dcery Říma*, Řím, antika, Augustus, otroctví.

ABSTRACT

This thesis talks about slavery of Augustan period in the novel *Daughters of Rome* by Tanja Kinkel. The central character is the slave girl Andromeda, whom we accompany from the beginning, when she enters slavery, until the end of the novel, when she is released from slavery. The work focuses on various areas of the life of slaves that interfere with the story, such as the the origin of slavery and his end, dismissal, the right of slaves, the slave market, supply of slaves, their prices, name changes, how they served their masters. This thesis is also interested in common everyday matters that are completely natural for human functioning, which include food, clothing a housing. The thesis examines the punishments and violence perpetrated on slaves and holidays related to a selected topic that took place in Rome. The aim of the work is to verify the veracity of the information contained in the book *Daughters of Rome*, to what extent Tanja Kinkel captured the historical fact, how much it coincides with it and where it differs. In the end, we found out that Tanja Kinkel adheres to historical facts very accurately, but there are discrepancies.

KEYWORDS

Tanja Kinkel, *Daughters of Rome*, Rome, antiquity, August, slavery.

Obsah

1 Úvod	8
2 Tanja Kinkelová	12
2.1 Román Dcery Říma	14
3 Augustus a jeho pohled na otroctví	17
4 Otroctví v díle Kinkelové	20
4.1 Postavení otroků v Římě	21
4.2 Změny jmen	24
5 Vznik otroctví	27
5.1 Trh s otroky	31
5.2 Přisun otroků	36
5.3 Ceny otroků	39
6 Zánik otroctví	43
6.1 Možnosti zániku otroctví	43
6.2 Propuštěnci	46
7 Práce	49
7.1 Práce v městských domácnostech	50
7.2 Práce na polích	52
8 Život otroků	56
8.1 Tresty a násilí	56
8.2 Jídlo	59
8.3 Bydlení	62
8.4 Šatstvo	65
8.5 Svátky	67
9 Závěr	72
10 Seznam použitých zdrojů	74

10.1 Primární literatura.....	74
10.2 Sekundární literatura.....	75
10.3 Webové stránky	77
11 Seznam příloh.....	79
12 Přílohy	80

1 Úvod

Práce se zabývá antickým světem, konkrétně Římem. Cílem bakalářské práce je srovnávací pohled na obyčejné lidi žijící v té době, na nezanedbatelnou součást římského impéria tvořící početnou skupinu-otroky.

Zvolené téma vnáší pohled na vykreslení otrockého světa v díle z pera Tanji Kinkelové *Dcery Říma*,¹ jež ve své knize podala barvitě vylíčení tehdejší doby a jejích stinnějších stránek, ale i lepších stránek, kde nám ukázala, že i pro lidi, kteří se dostali na dno, je nadále naděje, že vše není černé a bílé.

Podíváme se na svět, který popsala, jelikož se tato bakalářská práce soustředí na otrocký svět v době Augustově v již výše zmiňovaném románu. Ve své práci rozeberu život hlavních hrdinů knihy, zejména hlavní postavy otrokyně Andromedy, ale i jiných postav, které nejsou o nic méně důležité a své místo v práci si jistě zaslouží. Srovnáme bádání autorky s pracemi klasických filologů a archeologů, jakož i historiků starověku.

Nejprve si představíme autorku a příběh románu, poté se seznámíme s Augustem, císařem římské říše ožívajícím na stránkách knihy, a podíváme se do jeho soukromí a pohledu na otroky.

Následující kapitoly se budou zajímat o samotnou otázku otroctví, charakterizujeme si otroctví a postavení osob z okraje společnosti, jaká měli a neměli práva, řekneme si o vzniku otroctví, jeho zániku a o lidech propuštěných na svobodu, podíváme se na trh s otroky, na kolik byli ceněni a odkud je Římané čerpali. Místo v práci si zaslouží i kapitola o jménech otroků, poněvadž autorka si se jmény v knize hraje a jména otrokyň a otroků tvoří nedílnou část příběhu.

Román vypráví příběh osob, sledujeme každodenní plynutí života, tudíž nelze opomenout praktický život. Postavy musí jíst, někde bydlet, oblékat se, pracovat, tudíž nahlédneme do zákulisí běžného života, se kterým se museli otroci běžně vypořádávat, včetně temnějších stránek jako je násilí dopouštěné na otrocích a trestání v případech

¹ KINKELOVÁ, Tanja. *Dcery Říma*. 1. Praha: Knižní klub, 2007. ISBN 978-80-242-1925-7.

provinění, tak těch veselejších chviliek. Svátky se u Římanů těšili velké přízni, na své si přišli i otroci, Kinkelová nás v románu provází celou řadou svátků.

Čerpala jsem především ze sekundární literatury, ale i z primárních pramenů, kde jako zdroj mohu uvést Suetoniovy *Životopisy dvanácti císařů*,² kde je rozepsán Augustův život. Suetonius nahlédl do císařova soukromého i státnického života, je možné dosledovat autorčinu inspiraci dílem, jenžto mnoho informací je použito i v románu od Kinkelové.

Publius Cornelius Tacitus, rozsáhle pojednává o Augustově rodině v díle *Letopisy*,³ které jsem rovněž využila. Tacitus byl římský historik, který nastoupil úřednickou kariéru za doby vlády Vespasiána, již ukončil za Nervy.⁴ Tacitovo plné znění jména není jisté, obvykle se udává jméno Publius, jak se píše v jednom z rukopisů, na nichž se zachovaly jeho *Letopisy*.⁵

Ze sekundární literatury se výhradně Augustem zaobírá Werner Eck v *Augustovi a jeho době*,⁶ kde popisuje *principův* život od narození až po jeho smrt. V knize se nachází překlad *Činů božského Augusta*,⁷ které mi poskytly obrázek císařova života. Jedná se o jím samotným sepsanou právu o jeho činech, které měly být posmrtně vyryty na dvou bronzových pilířích před jeho mauzoleem, takto uvedl ve své písemné závěti. Ovšem to Augustovi nestačilo, požadoval, aby se text rozšířil i do provincií. V Ancyře se slova nacházejí ve dvou jazycích, v latině i v řečtině.⁸

² SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius. *Životopisy dvanácti císařů*. 5. Praha: Garamond, 2016. ISBN 978-80-7407-338-0.

³ TACITUS, Publius Cornelius. *Letopisy*. 3. Praha: Svoboda, 1975. ISBN 25-029-75.

⁴ SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*. 1. Praha: Academia, 1973, s. 601. ISBN 21-003-73.

⁵ TACITUS 1975, s. 7.

⁶ ECK, Werner. *Augustus a jeho doba*. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-688-3.

⁷ AUGUSTUS. Činy božského Augusta. ECK, Werner. *Augustus a jeho doba*. 1. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 99-106. ISBN 80-7021-688-3.

⁸ ECK 2004, s. 7.

Stejné postavy se vyskytují v románu Karla Richtera *Vítězný Augustus: Dědic Caesarovy moci*.⁹ Karel Richter není jediný autor, který vydal knížku o Augustovi, o císaři byl napsán román *Augustus* od Allana Massieho.¹⁰

O otroctví bylo napsáno mnoho děl, odborných i laikům určených. Jedním z nejdůležitějších zdrojů byla pro mě Sandra R. Joshel, jež ve své knize *Slavery in the Roman World*¹¹ podala ucelený a rozsáhlý popis života otroků, její práce pro mě byla velkým zdrojem poznání.

Dále jsem hojně čerpala z knih od Keitha Bradleyho, který se rovněž prokázal jako nedocenitelný zdroj informací pro mou bakalářskou práci, jeho záběr na otročský život byl podobně jako u Joshelové široký. Ke zdroji bádání posloužily jeho dvě knihy: *Slavery and Society at Rome*¹² a *Slaves and Master in the Roman Empire*.¹³

Velkým pomocníkem se stala *Encyklopedie antiky*¹⁴ Ludvíka Svobody a kolektivu dalších autorů, jejichž hesla vysvětlila mnoho dílčích témat, a další studie vyjmenované v závěru práce.

Na poli české literatury se otroctvím zabývá Josef Češka, který napsal *Diferenciaci otroků v Itálii v prvních dvou stoletích principátů*.¹⁵ Řeší se zde především otázka životních podmínek otroků v malých a ve velkých římských domech. Dílo vzniklo jako kandidátská disertace v 50. letech minulého století.

⁹ RICHTER, Karel. *Vítězný Augustus: Dědic Caesarovy moci*. 1. Praha: Epoque, 2019. ISBN 978-80-7557-194-6.

¹⁰ MASSIE, Allan. *Augustus*. 1. Praha: Paseka, 1996. ISBN 80-7185-084-5.

¹¹ JOSHEL, Sandra R. *Slavery in the Roman World*. 1. China: Cambridge University Press, 2010. ISBN 0521535018.

¹² BRADLEY, Keith. *Slavery and Society at Rome*. 1. Great Britain: Cambridge University Press, 1994. ISBN 0521378877.

¹³ BRADLEY, Keith. *Slaves and Masters in the Roman Empire*. 1. New York: Oxford University Press, 1987. ISBN 0-19-520607-X.

¹⁴ SVOBODA 1973.

¹⁵ ČEŠKA, Josef. *Diferenciace otroků v Itálii v prvních dvou stoletích principátu*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. ISBN 90-26.

O právech římské společnosti vzniklo více děl, jako příklad uvádím *Římské právo*,¹⁶ na kterém se spolupodíleli Jaromír Kincl a Valentin Urfus.

Z elektronických zdrojů jsem využívala web *Ancient History Encyclopedia*,¹⁷ kde se nacházejí články týkající se antického světa, tudíž se stránky věnují i tématům vhodným pro tuto práci, například se zde píše o otroctví či Augustovi.

Dosud se nikdo nezabýval, nakolik je dílo Tanji Kinkelové podložené znalostí antického světa. Cílem této práce je zjistit, jak věrně a přesně Kinkelová zachytila římskou společnost na stránkách knihy.

¹⁶ KINCL, Jaromír a Valentin URFUS. *Římské právo*. 1. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-134-5.

¹⁷ *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-03-27]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/>.

2 Tanja Kinkelová

Román *Dcery Říma* napsala Tanja Kinkelová, spisovatelka německé národnosti, narozená roku 1969 v Bambergu. Láskou k literatuře oplývala již od raného věku, tudíž se rozhodla pro studium literatury, konkrétně germanistiky, divadelní vědy a teorie komunikace.¹⁸

Literární ambice projevovala od mladých let, své romány, povídky a eseje začala publikovat ve dvaceti letech. První román jí vyšel v roce 1990 pod názvem *Wahnsinn, der das Herz zerfrißt*. Po úspěchu prvního díla se na pultech objevilo neméně úspěšné dílo *Die Löwin von Aquitanien*,¹⁹ které v Česku vyšlo pod názvem *Lvice z Akvitánie*.²⁰ Za obě knížky získala v Německu ocenění. Její nejúspěšnější kniha *Die Puppenspieler* vyšla v roce 1993.²¹

Časové rozmezí románů je velmi rozsáhlé, prakticky začíná založením Říma a končí Amerikou současného století. Tvrdí o sobě, že ji baví zkoumat různá časová období a objevovat další a další historické postavy, jež by mohla použít jako inspiraci pro svůj následující román. Román *Dcery Říma* se odehrává v antickém Římu. Stejně široké je žánrové rozpětí. Kromě zmiňovaných historických románů píše příběhy ze současnosti, fantasy, thrillery, milostné příběhy a knihy pro děti.²²

¹⁸ Kurzvita. *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/biographie/kurzvita/>.

¹⁹ Biographie. *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/biographie/>.

²⁰ Lvice z Akvitánie. *Databazeknih.cz* [online]. Praha: Databaze knih, c2008-2020 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/lvice-z-akvitanie-17661>.

²¹ Biographie. *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/biographie/>.

²² Gute Frage(n). *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/gute-fragen/>.

Její knihy jsou oblíbené a dočkaly se úspěchu v podobě přeložení do více než deseti světových jazyků.²³ V České republice dosud vyšlo šest autorčiných románů: *Dcery Říma*, *Lvice z Akvitánie*, *Sloupy věčnosti*, *Stíny nad Alhambrou*, *Synové vlčice* a *Ve stínu královny*.²⁴

Na Databázi knih mají *Dcery Říma* dobré hodnocení, celkem 84 % ze 100 % od 28 čtenářů, komentáře jsou vesměs pozitivní, avšak z větší části je psali lidé, kteří nebyli knihou stoprocentně spokojeni, ale i tak ji chválí. Čtenáři oceňují příběh a zajímavé a neotřelé téma, ale shledávají chyby v podobě pomalu plynoucího děje.²⁵ Nejvyššího hodnocení se dočkala *Lvice z Akvitánie* o francouzské a anglické královně Eleanore Akvitánské s celkovými 90 %²⁶ a nejnižších hodnot dosáhly *Stíny nad Alhambrou* se 76 %, jejichž dějištěm je Španělsko v 15. století zmítané konfliktem mezi muslimským a křesťanským světem.²⁷ Z udělených hodnocení můžeme usoudit, že čtenáři jsou s knížkami autorky spokojeni, ačkoliv její čtenářská obec není v České republice příliš početná.

Celý proces, který je nutný k tomu, aby dílo vzniklo a mohlo se dostat mezi čtenáře, trvá Kinkelové dle jejích vlastních slov dva roky, z čehož jeden a půl roku zabírá výzkum a zbylý půl rok psaní a úpravy. Nejdříve musí nashromáždit dostatečné množství materiálů. V momentě, kdy nalezne dostatek podkladů, potřebuje čas k přemýšlení nad svými postavami, jelikož se zamýšlí nad jejich charaktery, zvažuje,²⁸

²³ Kurzvita. *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/biographie/kurzvita/>.

²⁴ Tanja Kinkel: *Knihy*. *Databazeknih.cz* [online]. Praha: Databaze knih, c2008-2020 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/tanja-kinkel-5122>.

²⁵ *Dcery Říma*. *Databazeknih.cz* [online]. Praha: Databaze knih, c2008-2020 [cit. 2020-04-09]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/dcery-rima-17657>.

²⁶ *Lvice z Akvitánie*. *Databazeknih.cz* [online]. Praha: Databaze knih, c2008-2020 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/lvice-z-akvitanie-17661>.

²⁷ *Stíny nad Alhambrou*. *Databazeknih.cz* [online]. Praha: Databaze knih, c2008-2020 [cit. 2020-04-09]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/stiny-nad-alhambrou-17658>.

²⁸ *Gute Frage(n)*. *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/gute-fragen/>.

zda převypráví celý jejich život, nebo jen určitou část. Musí se rozhodnout nad hlavním tématem a kam zasadí děj.

Autorka zmiňuje, že mezi její koníčky patří cestování, kde načerpává inspiraci pro své romány. Navštěvováním míst, o nichž píše, získává hodnověrnější kulisy pro příběhy, které jsou do navštívených krajin situovány.²⁹

2.1 Román *Dcery Říma*

Ústřední postavou tohoto historického románu je dívka trpasličího vzrůstu jménem Tertia, kterou před začátkem příběhu prodal vlastní otec do otroctví. Tertia je odvezena do Říma, kde získává nové jméno Andromeda a je prodána Lykovi, bývalému otrokovi (propuštěnci).

Andromeda se dostává do Subury, místa, kde kvete obchod. Subura je čtvrť, kde se obchoduje se vším možným. Člověk, který se do této hlučné čtvrti vypraví, si může pořídit, co se mu zlíbí, jelikož v Subuře se obchoduje se zbožím, zvířaty i lidmi.

Andromeda se dostává do domu, který funguje jako vývařovna a zároveň jako nevěstinec. Dočteme se tu o tom, jaký život Andromeda vedla ve skromnějších poměrech, avšak nikoliv bídých, protože Lykův dům se sice nemohl řadit mezi někdejší smetánku, avšak ani nestrádal. Takových domů bylo v hlavním městě impéria mnoho.

Druhou důležitou ženou vystupující v románu, je Augustova vnučka Julilla; narodil od Andromedy se jedná o historicky doloženou postavu, o níž se můžeme dočíst například v *Životopisech dvanácti císařů* od Suetonia.³⁰ Po práci vykonávané v Lykově domě se Andromedě naskýtá mnohem lepší místo, odchází do služeb paní Julilly, v jejímž domě se setkává se životem nejvyšších římských vrstev. Potkává zde Conopase, trpaslíka pracujícího pro paní Julillu, jehož příběh bude rozkrývat a v němž postupně najde spřízněnou duši.

²⁹ Gute Frage(n). *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/gute-fragen/>.

³⁰ SUETONIUS 2016, s. 89.

Andromedinou jedinou povinností zde je bavit paní domu a s přispěním svého důvtipu a inteligence se obě ženy sblíží. Každá z žen sleduje svůj cíl. Andromeda se snaží přežít a získat snad i svobodu, kdežto Julilla touží po moci.

Jen jedné z nich se povede uskutečnit svůj sen, jen jedné z nich hvězdy přály, s tou druhou si osud ošklivě pohrál. Andromeda se dostává na svobodu a může začít žít život jako propuštěnkyně a najít své štěstí, zatímco Julilla je obviněna z nevěry a stejně jak o tom vypráví Gaius Suetonius Tranquillus v díle *Životopisy dvanácti císařů*,³¹ poslána do vyhnanství.

Román *Dcery Říma* od Tanji Kinkelové barvitě popisuje římskou společnost v době vlády císaře Augusta, který vládl od roku 27 př. n. l. až do roku 14 n. l. Velice živě vykresluje život odehrávající se v uličkách a domech Říma, ale i život v palácích. Autorka seznamuje především se životem otroků, ale i lidí z vyšších vrstev žijících ve starověkém Římě, představuje významné římské svátky, ukazuje nám velkoměsto, které se nebojí znázornit z obou stran. Máme tak možnost číst o bídě i bohatství starověkého hlavního města římského impéria.

Tanja Kinkelová původně zamýšlela napsat příběh z pohledu Augustovy vnučky Julie, kterou v románu nazývá výlučně zdrobněle Julilla. O vyhoštění básníka Ovidia chtěla psát z perspektivy jeho nevlastní dcery, avšak od veškerých svých plánů upustila po přečtení pasáže v sedmé knize³² Pliniových *Kapitol o přírodě*, kde našla zmínku o dvou trpaslících, o Conopasovi, který byl držen pro radost Julie, Augustovy vnučky, a Andromedě, propuštěnkyni Julie Augusty.³³ Poté se rozhodla změnit své původní záměry, jelikož představa dvou trpaslíků ji nadchla. U Plinia již další zmínky o oněch dvou trpaslících nenašla, avšak bylo jí jasné, že obě jmenované osoby obsadí do svého³⁴ nového románu. Autorka jejich osudy propojila, z obou učinila trpaslíky Augustovy vnučky.

³¹ SUETONIUS 2016, s. 89-90.

³² KINKELOVÁ 2007, s. 421.

³³ PLINIUS SECUNDUS, Gaius. *Kapitoly o přírodě*. 1. Praha: Svoboda, 1974, s. 77. ISBN 25-006-74.

³⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 421.

O trpaslících toho mnoho nevíme, jsou znázorňováni na malbách, např. ve vázovém malířství, ale i na nástěnných malbách v Pompejích. Otázkou trpaslíků se budeme zabývat níže.

Pro svůj příběh musela pozměnit některé detaily. Tiberia uvádí na scénu v době svátků Lemurií, avšak císař se oslav svátků nemohl zúčastnit, jelikož v téže době se nacházel mimo Řím.³⁵

Postava malíře Arellia, dobrého přítele Andromedy, není smyšlená - zmiňuje se o něm Plinius Starší. V *Kapitolách o přírodě* se o Arelliovi nachází velmi krátká zmínka, v níž stojí, že autor mezi římskými umělci odsuzuje Arellia pro zneuctívání umění tím, že bohyním dával podobu svých milenek.³⁶ Kinkelová zprávu zapracovala do svého románu, z Arellia udělala muže, kterému pomluva zničila pověst, po ní nikdo o jeho služby nestál. Autorka o něm napsala, že za své doby to byl nejslavnější malíř Říma, každá urozená rodina toužila mít od něj obraz, ženu dokázal namalovat tak, aby jejímu kouzlu propadnul³⁷ i Hippolytos.³⁸

Kromě Plinia Staršího autorka hojně čerpala z dalších antických autorů, například ze Suetonia a Diona Cassia.

Jako zdroje poznání jí posloužily moderní životopisy Augusta a Ovidia.³⁹

³⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 421.

³⁶ PLINIUS SECUNDUS 1974, s. 280-281.

³⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 260.

³⁸ Hippolytos byl v římské mytologii syn athénské královny Thésey a jeho manželky Antiopy. Mladík oplýval nesmírnou krásou, již podlehl lásce a krásy Afrodity, avšak Hippolytos se ženám a lásce vyhýbal. Uražená bohyně způsobila, že se do něj zamilovala jeho nevlastní matka Faidra, kterou též odmítal. Faidra se rozzuřila a obvinila ho z pokusu ji svést. Théseus posléze žádal jeho smrt u svého otce Poseidóna, který na Hippolyta poslal mořskou obludu. Ta splasila jeho koně, což vedlo k jeho záhubě, koně ho usmýkali k smrti. Zdroj: ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. Praha: Brána, 2005, s. 184. ISBN 80-7243-266-4.

³⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 421-422.

3 Augustus a jeho pohled na otroctví

Román se odehrává v období vlády slavného římského císaře Augusta, který v příběhu vystupuje jako vedlejší postava a má vliv na některé události v románu. V souvislosti s jeho postavou Kinkelová řeší především nástupnickou otázku.

Augustus patřil bezesporu mezi nejznámější a nejvýznamnější vládců římské říše. Augustus, narozen jako Octavius (Augustus je titul, v latině znamená vznešený), pocházel z významné rodiny, která byla prostřednictvím matky Julie, neteře císaře Gaia Julia Caesara, součástí císařského rodu.

Román *Dcery Říma* se točí okolo nástupnické otázky, zejména v příběhové linii vnučky Julie, která toužila, aby její syn nastoupil na císařský trůn a vládl římskému impériu. Julie tak rozehrála hru o trůn pro svého ještě nenarozeného potomka s Augustovým adoptivním synem Tiberiem, synem dědovy manželky Livie.

Augustus se během života třikrát oženil. Jediné dítě, dceru Julii, mu porodila druhá manželka Scribonia. Třetí manželkou se stala Livia, žena vystupující v románu *Dcery Říma*, se kterou vyženil dva syny, Tiberia a Drusa. K jeho zklamání z žádného manželství nevzešel ani jeden syn, tudíž se nástupnická otázka stala palčivým problémem, který bylo nutno řešit jiným způsobem.⁴⁰ Kinkelová v románu uvedla jen dvě manželky, přičemž o Scribonii psala jako o první manželce, o Livii Drusille jako o druhé manželce.⁴¹ Můžeme si domýšlet, proč vynechala první Augustovu ženu. Nejspíše ji uznala jako nedůležitou, o níž není třeba psát, protože první žena Augusta se nijak nehodila do děje románu, ani mu neprodila žádné dítě. Její jméno bylo Claudia.⁴²

Dceru Julii provdal za člena své rodiny, výběr padl na synovce Marcella, syna sestry Oktávie, avšak toto manželství zůstalo bezdětné, jelikož Marcellus zemřel dříve, než mu Julia stihla porodit dědice. S ovdovělou dcerou se oženil Augustův věrný přítel⁴³ a vynikající vojevůdce Vipsanius Agrippa, který kvůli sňatku s Julií musel odejít od své

⁴⁰ ECK 2004, s. 90-91.

⁴¹ KINKELOVÁ 2007, s. 144.

⁴² SUETONIUS 2016, s. 88.

⁴³ ECK 2004, s. 91-93.

ženy. Z manželského svazku vzešli dva synové Gaius a Lucius. Narození mužských potomků Augusta velmi potěšilo, oba své vnuky slavnostním veřejným obřadem adoptoval, jelikož si přál, aby byli jeho následníky, ale osud měl s Augustem jiné plány, protože oba zemřeli dříve, než získali možnost převzít císařskou moc.⁴⁴ Tacitus podezřívá Augustovu manželku Livii, že smrti Gaia a Lucia napomohla, aby nezahradili cestu k moci jejímu staršímu synovi, Tiberiovi.⁴⁵

Augustus tak byl nucen znova řešit následnictví, takže musel jednat. Řada přišla na Tiberia, syna manželky Livie, avšak tímto krokem přišel o pokrevně spřízněného nástupce. Augustus na Tiberia naléhal, aby adoptoval Germanika, syna bratra Drusa, jelikož Germanicus pocházel přes matku Antonii přímo z Augustovy rodiny. Adopce Antoniina syna by zajistila návrat pokrevně spřízněného člena na trůn. Tiberius nakonec skutečně pojal Germanika za svého, za což ho *princeps* přijal za vlastního syna, takže Tiberiovi nestála žádná překážka na cestě k trůnu.⁴⁶

Julilla usilovala o trůn pro své ještě nenarozené dítě právě v době, kdy vše hrálo ve prospěch Tiberia, snažila se zvrátit úspěch na vlastní stranu, avšak neúspěšně. Julilliny plány byly překaženy, poněvadž byla obviněna z nevěry. Augustus vyhlásil zákon *Lex Julia* týkající se manželské nevěry, která se stala zločinem, za nějž platily určité tresty. Jedním z trestů za nevěru bylo vyhnanství,⁴⁷ takto byla potrestána právě Julilla. Snaha *principovy* vnučky byla marná, po Augustovi vládnul římské říši Tiberius. Kinkelová o Augustovi píše jako o muži, který nesnášel mrzáky. V jedné scéně Julilla přivedla své trpaslíky k Augustovi, načež jí dědeček vyčetl, proč se stále obklopuje takovými tvory, které nenávidí.⁴⁸ Suetonius o něm napsal, že choval odpor ke všem

⁴⁴ ECK 2004, s. 90-93.

⁴⁵ TACITUS 1975, s. 22.

⁴⁶ ECK 2004, s. 93-94.

⁴⁷ Augustus' Political, Social, & Moral Reforms. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/116/augustus-political-social--moral-reforms/>.

⁴⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 192.

trpaslíkům a zrůdám, jenžto v nich viděl jen hříčky přírody, které byly dobré leda k výsměchu, pokládal je za neblahověstné.⁴⁹

V Suetoniově se nachází zmínka o Luciu Iciovi, kterého Augustus nechal předvádět v jevištních a gladiátorských představeních. Lucius Icius pocházel z dobré rodiny, měřil méně než dvě stopy a vážil sedmnáct liber, také oplýval silným hlasem.⁵⁰

V *Činech božského Augusta* se nachází informace, že když zbavil moře pirátů, tak během války předal třicet tisíc uprchlých otroků původním pánům k potrestání.⁵¹ Nabízí se otázka, proč tak učinila, proč se tolik staral o chycení a potrestání otroků. Prvním důvodem mohlo být provinění proti státu, vůči němuž pozvedli zbraně. Augusta jednání otroků rozlítilo a usiloval o spravedlnost, tedy o jejich potrestání. Zadruhé otrokům demonstroval, že veškerý odpor je zbytečný, svými vzpurnými činy ničeho nedosáhnou, má nad nimi převahu. Augustus rovněž předvedl, že od otroctví nehodlá ustupovat, naopak se tento krok jeví jako záměrné upevnění otroctví, jenžto na ukázce neposlušných otroků dal najevo, že podobné chování nebude tolerovat. Případným pokušitelům o revoltu zasel do srdce semínko strachu a nejistoty.

⁴⁹ SUETONIUS 2016, s. 99.

⁵⁰ Tamtéž, s. 80.

⁵¹ Činy božského Augusta v ECK 2004, s. 104.

4 Otroctví v díle Kinkelové

Otroctví bylo běžnou záležitostí, nad níž se nikdo nepozastavoval a která nikoho nepřekvapovala. Na tři Římány připadal jeden otrok, v rámci celého impéria byl jeden otrok na pět obyvatel.⁵²

V následujících kapitolách si ukážeme, jak život otroka v době Augustově vypadal. Vysvětlíme si, jaké místo bylo pro otroky v římské společnosti vymezeno. Podle Aristotelova výroku byl otrok „nástroj s lidskou duší“,⁵³ což následně platilo i pro starověký Řím. Otroci sloužili pánům jako prodloužená ruka, značně pomáhali s chodem domácnosti, ale stále byli jen nástrojem, protože neměli plná práva jako občané, pán si s nimi takřka mohl dělat, co chtěl, poslat je k práci, kterou po nich požadoval.

Otroctví v Římě patřilo esenciální místo, bylo součástí řádu Říma. Římský právník Gaius tvrdí, že osoba uvržená do otroctví nebyla oběť a samo otroctví nebylo zločin, ale část římského práva. To jsou skutečnosti, které pro dnešního člověka mohou být těžko pochopitelné.

Nesmíme opomenout fakt, že otroci v Římě hráli důležitou úlohu, jejich existence byla provázána s hospodářskou úrovní Říma. V Římě otroci produkovali značnou část příjmu rodinám, které je zaměstnávali na svých farmách a v jiných podnicích, kde otroci mohli přidat ruku k dílu.

Ovšem otroci nesloužili jen jako zdroj příjmu, byla jim přiřčena další důležitá úloha v římské společnosti, páni je zaměstnávali na nejrůznějších pozicích, které by oni sami nemohli a nezvládali všechny zastat. Otroci sloužili jako sluhové, správci, sekretáři, zkrátka odráželi sociální status svého pána, jelikož mu umožňovali žít na lepší úrovni.⁵⁴

⁵² Slavery in the Roman World. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/629/slavery-in-the-roman-world/>.

⁵³ SVOBODA 1973, s. 445.

⁵⁴ JOSHEL 2010, s. 6-9.

4.1 Postavení otroků v Římě

Definujme si, jaké postavení otrokům v antickém Římě připadalo a také, jak vypadal otrokový stav v době, kdy římské říši vládl významný císař Augustus.

Nejprve si řekněme, v čem se otrok lišil od svobodného člověka. Podle římského práva se svobodný člověk vyznačoval způsobilostí k právům a povinnostem, čili měl právní subjektivitu. Subjektem práv a svobod nemohl být každý člověk, ale jen člověk svobodný, z čehož plynulo, že nesvobodný člověk nebyl subjektem práv a svobod, tudíž byl jen objektem bez nároku na nějaká práva.⁵⁵

Blandus, otrok propuštěnce Lyka, byl prodán poté, co mladý dědic prohrál peníze v kostkách, proto rozprodával domácnost, včetně mladého Blanda.⁵⁶ Otrok spadl jakožto objekt práv pod nejrůznější práva, především pod právo vlastnické. Pán vlastníci otroka směl s otrokem nakládat dle svého uvážení, jak se mu hodilo, například ho mohl prodávat, pronajímat, půjčovat někomu nebo dokonce zastavovat. Blandus se tedy musel podřídit pánově vůli. Pán rovněž rozhodoval o propuštění na svobodu,⁵⁷ což se několika postavám v románu přihodilo, například hlavní hrdince Andromedě, Conopasovi a Lykovi.

„Jeden ze zákazníků nevěstince se včera choval násilnický, rozpáral pronajaté děvce tvář a levé ňadro a navíc se zdráhal zaplatit, protože dobře věděl, že Lycus může žádat pouze náhradu za poškození majetku, dokonce i kdyby před zákonem přiznal, že je majitelem nevěstince.”⁵⁸ Na prostitutce bylo pácháno bezpráví bez vidiny nějakého odčinění škody, ani Lycus se nemohl domáhat větších práv. Otrok neměl nad sebou žádnou přímou právní ochranu. Pokud byl chráněn, tak přes osobu vlastníka, a to jen jako kus pánova majetku. Smrt cizího otroka se trestala jako zničení cizí věci, stejný princip platil pro ublížení na těle a urážka na cti byla brána v potaz jen tehdy, kdy bylo zřejmé, že urážka mířila na osobu pána.⁵⁹

⁵⁵ KINCL 1990 s. 81.

⁵⁶ KINKELOVÁ 2007, s. 23.

⁵⁷ KINCL 1990, s. 88.

⁵⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 16-17.

⁵⁹ KINCL 1990, s. 91.

Otrok nesměl za žádnou cenu vystupovat proti pánovi jako žalobce, nemohl vystupovat ani jako svědek. Otrokově svědectví se považovalo za platné jen v případě, že ho podal na mučidlech, jelikož otrokům byla upírána čestnost při jednání.⁶⁰ *Otroci lžou, to je dáno od přírody, Ale je rozdíl mezi trochou nutného výprasku a mučením, které je nutné před soudním procesem.*⁶¹ Jedná se o rozhovor mezi centurionem Titem Metellem a Julillou, kdy se řešil trest pro Julillu za čin, ze kterého byla obviněna. Na paní Julillu se vztahovalo všeobecně platné *lex Julia*, v jehož rámci měla být žena přistižená při nevěře vypuzena. Kinkelová píše, že žádná žena ještě nebyla schopna prokázat svou nevinu, tudíž se podle ní jednalo o soud s předem daným výsledkem, proto Metellus Julille radil, aby se dobrovolně přiznala, aby se ani žádný soud nekonal, jelikož tak nebude vážnosti její rodiny dále uškozeno, navíc by *princeps* přihlédl k výběru místa vyhnanství, které Kinkelová bere jako nezvratný osud. Metellus tvrdil, že v případě, kdy by se nepřiznala, a soud započal, tak by se táhnul po dlouhou dobu; navíc v její domácnosti žilo mnoho otroků, které by vyslýchali a mučili.⁶²

O Julille se píše v několika antických pramenech, o jejím životě se můžeme dočíst v *Životopisu dvanácti císařů* od Suetonia⁶³ a *Letopisech* od Tacita.⁶⁴ Julillu nechal dědeček vyhnat na ostrov Trimerus, kde strávila dvacetileté vyhoštění. Dítě narozené po jejím odsouzení odmítl uzнат a vychovat, o dalším osudu kojence se nepíše. Kinkelová dítě svěřila do výchovy knihovníkovi Brutovi a jeho manželce Sergii, jimž zemřela malá dcera.⁶⁵

Augustus vydal celkem dva zákony týkající se rodiny, *lex Iulia de maritandis omnibus* byl vydán roku 19 př. n. l. a *lex Poppaea* z roku 9 n. l. Oba zákony již klasičtí právníci⁶⁶

⁶⁰ KINCL 1990, s. 91.

⁶¹ KINKELOVÁ 2007, s. 378.

⁶² Tamtéž, s. 377-378.

⁶³ SUETONIUS 2016, s. 89-90.

⁶⁴ TACITUS 1975, s. 222.

⁶⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 397-398.

⁶⁶ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. Praha: Academia, 1988, s. 169-170. ISBN 21-045-88.

považovali za jeden celek pod souhrnným názvem *Lex Iulia et Papia Poppaea* nebo také *leges Iuliae et Papiae Poppaeae*. Zákony určovaly podobu manželství v tehdejší římské společnosti, přikazovaly mužům od 25 do 60 let a ženám od 20 do 50 let žít v manželském svazku čítajícím nejméně pět členů, jelikož Augustus rozhodl, že každá rodina by měla mít alespoň tři děti, propuštěnci čtyři. Zákon zakazoval rodilým římským občanům ženit se s bezectnými ženami a senátoři s jejich syny a vnuky neměli povoleno uzavřít sňatek ani s propuštěnkami a herečkami. Za porušení zákona padaly četné tresty, neženatí a neprovdané nenabývali z pozůstalosti, bezdětní nabývali jen napůl. Majetek posléze připadal jiným dědicům nebo odkazovníkům, případně státní pokladně.⁶⁷ Rovněž Kinkelová se ve svém románu o této tématice zmiňuje. „Protože čtyři z Julilliných devíti hostů na tomto výletě byli rozvedení a zákon jejího dědečka je přinutil k novému sňatku, pokud neměli chuť plnit státní pokladnu tučnou pokoutou, rozpoutala liliputova slova všeobecný smích.“⁶⁸

Pozoruhodný je příběh Phoébé,⁶⁹ matky kadeřnice (*tonstrix*) Heleny. Phoébé patřila Julillině matce Julii, k níž ji pojil velmi blízký vztah. Phoébé znala Julii odmalička, vychovávala ji, jelikož byla její chůvou, takže k ní Phoébé možná dokonce chovala mateřský cit, avšak jednou ji chtěli přinutit, aby šla proti své chovance a paní. Požadovali po ní, aby svědčila proti Julii, ale to Phoébé nedovolila. Raději, než aby zradila svou paní, si vlastní rukou vzala život, ještě před tím, než se dostala na mučidla. Pravděpodobně se bála, že by řekla něco, co nechtěla, poněvadž mučidla měla tu magickou moc, aby se jí zakalily smysly a přiznala i lež, jen aby ji přestali trýznit.⁷⁰

Kinkelová v románu zabrousila i do tematiky manželství mezi otrokyní Helenou a svobodným Arelliem, která váhala, jestli se má s ním pokusit o vztah.⁷¹ „Protože“⁷²

⁶⁷ BARTOŠEK 1988, s. 169-170.

⁶⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 266.

⁶⁹ Suetonius ve svém díle napsal o Augustově prohlášení, že by byl raději otcem Phoébé. Zdroj: SÜETONIUS 2016, s. 90.

⁷⁰ KINKELOVÁ 2007, s. 119.

⁷¹ Tamtéž, s. 260.

⁷² Tamtéž, s. 261.

otroci podle zákona nesmí uzavírat manželství, mají lidé jako Helena po celý život jen dvě možnosti: najít si milence mezi otroky s tím, že dotyčný může být kdykoli prodán či darován, nebo se spustit s nějakým propuštěncem, jenž naopak sotva uvažuje o nějaké společné budoucnosti s ní."⁷³

Výše je zmíněno, že otrokům nepříslušela žádná práva, což znamená, že ani práva rodinná, otrok neměl povoleno založit si rodinu. Mezi otroky existovaly svazky, ale jen svazky faktické, jen svazky, které pán dovolil, navíc bez práv k dětem.⁷⁴ Partnerskému svazku mezi otroky se říkalo *contubernium*, pojem neoznačoval jen osoby nesvobodné, též se používal pro soužití osoby svobodné a otrocké.⁷⁵

4.2 Změny jmen

V průběhu cesty, později na trhu, ještě po delší době v domě nového pána, otrok ztratil své jméno, svou identitu. Svě jméno mohl ztratit několikrát. Otrokář obvykle vybíral jméno, kterým by mohl označovat daného otroka. Mezi nejčastější volby patřila jména prodejce, oblast, případně město, z něhož byl koupen,⁷⁶ ale výběr jmen nebyl nikým a ničím předepisován.

U Andromedy se pozastavíme a vysvětlíme si, jak ke jménu Andromeda přišla. Andromeda se původně jmenovala Tertia.⁷⁷ „*To není dobré jméno, takové dávají dcerám jen omezení rolníci. Ne, ty si ze mě děláš blázny. Jmenuješ se... Andromeda. Všechny zajaté princezny by se měly jmenovat Andromeda.*“⁷⁸ Poprvé ji tak nazval slavný básník Publius Ovidius Naso.⁷⁹

⁷³ KINKELOVÁ 2007, s. 261.

⁷⁴ KINCL 1990, s. 91.

⁷⁵ SVOBODA 1973, s. 364.

⁷⁶ JOSHEL 2010, s. 95.

⁷⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 19-20.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž, s. 19.

K výběru jména přispěla ona sama. „*Jsem princezna, kterou unesli mořští piráti. Až mě mi poddaní najdou, ukřižují každého, kdo mi ubližoval, pověsí ho, nebo mu srazí hlavu. Ti, kteří mi pomohou, budou odměněni.*“⁸⁰ Hlavní hrdinka románu se takto představila Lykovi a Ovidiovi, kterého její pohádková odpověď, mající v sobě mnoho fantazie a výřečnosti jí vlastní, velmi pobavila a inspirovala ve výběru nového jména.

Tertia se vymykala tím, že nové jméno nezískala od svého pána ani od obchodníka, ale od náhodného člověka. Ovšem Ovidius Naso měl výsadní postavení ve společnosti a Lycus, majitel Andromedy, se jím nechal ovlivnit. Koneckonců Lycus sám usoudil, že se k ní jméno Andromeda hodí, jelikož jako trpaslice nevypadala. I když byla nízké postavy, trpaslíka nepřipomínala. Neměla velkou hlavu a krátký trup a nohy, nýbrž oplývala vyváženými proporcemi a vypadala jako normálně rostlá žena, jen menší. Navíc neobvyklé jméno se hodilo pro zamýšlené účely v oblasti bavičství, kejklířství, kam si Lycus umínil ji umístit.⁸¹ „*Žádný člověk, který se stane otrokem, si neponechá své jméno a má-li bavit lidi, pak je lepší, když má nápadné jméno, ne obyčejné a nezajímavé.*“⁸²

Spisovatel Varro změny jmen okomentoval na příkladu tří mužů, kteří koupili otroka v Ephesu. Ukázka u prvního muže pojednávala o otrokovi, který nesl jméno po prodávajícím, jelikož otrok někdy mohl obdržet jméno od muže, jenž ho prodal, například prodávající nesl jméno Artemidorus, takže mu připadlo jméno Artemas. Varro píše o dalším muži, který pojmenoval otroka Ion podle oblasti Ionia, v níž ho koupil. Třetí muž vybral jméno Ephesius, jelikož ho koupil⁸³ v Ephesu.⁸⁴

⁸⁰ KINKELOVÁ 2007, s. 19.

⁸¹ Tamtéž, s. 21.

⁸² Tamtéž.

⁸³ JOSHEL 2010, s. 94.

⁸⁴ Efesos, město ležící na pobřeží Malé Asie, na jehož území žili Iónové, odtud název Iónie. Zdroj: SVOBODA 1973, s. 163.

„Navzdory jejímu jménu si nikdy nepomyslel, že je Řekyně, neboť většina Římanů dávala otrokům řecká jména.“⁸⁵ Helena nosila řecké jméno, její matka pocházela z Athén.⁸⁶ Řecká jména nebyla v pozdější době nic neobvyklého. Podle Varrona Římané používali omezený seznam latinských jmen a běžněji jmen řeckých. V tomto případě nezáleželo na původu otroka, takže jména zněla: Fides (víra), Eros (láska), Hilarus (veselý), Felix (šťastný).

Význam jmen nesl naději pána o povaze otroka. Někdy nešlo o přání, ale o fantazii určitého pána.⁸⁷ Bývalá prostitutka nadále pracující u Lyka, ovšem již se věnující jiné práci než kdysi, Andromedu zpravila o významu jmen, představila se jí jako Parthenopa, v překladu do češtiny Panenská. Vysvětlila jí, že takto nazývat prostitutky je běžné. Některé říkali Sladká, jiné Vytoužená nebo Poutající. Podstatu jmen jí vysvětlila jako pomůcku pro muže, kteří zavítali do hostince, přičemž podle jmen mohli přibližně předpokládat, jaká žena je čekala.⁸⁸ V tomto případě se projevovala snaha o vystižení charakteru osoby, ale spíše podle fantazie nežli skutečnosti.

⁸⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 290.

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ JOSHEL 2010, s. 94-95.

⁸⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 36.

5 Vznik otroctví

Andromeda, kterou jsme si představili v předcházející kapitole, je hlavní postavou románového příběhu - byla prodána do otroctví svým otcem, který pracoval jako svobodný rolník. Andromeda v knížce tvrdila, že otec jí tímto skutkem splnil přání, jelikož toužila ve městě žít. Myslela si, že se tam lidem žije lépe než na chudém venkově.⁸⁹ Pramenem otroků vždy byl obchod, ať už se jednalo o otroky ztročené ve válkách, nebo válečných výpravách; rovněž se obchod s otroky neomezoval jen na nevolníky získané na jiném území, člověk mohl prodat sám sebe, taktéž prodat člena rodiny, například své dítě, jak to udělali rodiče románové hrdinky.

Prodáním se do otroctví se člověk dostal k penězům, s prodejcem se totiž dalo dohodnout na dělení o trhovou cenu, což byl sice tvrdý způsob dostání se k financím, nicméně účel světlí prostředky, z peněžní nouze se dostal, proto v pozdním císařství vzešel v platnost zákon, který nařizoval trvalou ztrátu svobody pro Římana, který takto učinil.⁹⁰

Andromeda velmi ráda poslouchala Caeciny příběhy o městě zvaném Řím, které jí připadaly jako pohádkové. Caeca byla slabá žena, která se ve vesnici objevila čtyři roky po Andromedině narození. Z nejasných důvodů ji ve vesnici zanechal velký vozový průvod. Sama o sobě prohlašovala, že je kněžka, a tak se pokoušela najít své místo mezi vesničany tím, že vykonávala různé rituály a vyslovovala lidem požehnání. Někteří sousedé jí příliš nevěřili a ze začátku o ní pochybovali, avšak pro malou Andromedu byla nepředstavitelnou hrdinkou. Caeca vyprávěla, že se tam zadarmo dává obilí jako dar dobrotivého Augusta Caesara, což byla pravda jen zčásti, jelikož na obilí měli právo jen plnoprávní občané.⁹¹ V *Činech božského Augusta* se nachází zmínka o Augustově rozdělování obilí, píše se tam, že během jedenáctého roku konzulátu nechal dvanáctkrát rozdělit obilí skoupené od soukromníků jako dar lidem.⁹²

⁸⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 8-11.

⁹⁰ KINCL 1990, s. 88-89.

⁹¹ KINKELOVÁ 2007, s. 8-10.

⁹² Činy božského Augusta v ECK 2004, s. 102.

Dále si představovala domy postavené z kamene a daleko krásnější než dřevěné příbytky na venkově. Staří Římané používali různých stavebních hmot, například při stavbě používali různé druhy kamene, pálených cihel a betonu.⁹³ Dokonce prý Caeca jednou v Římě spatřila trpaslici, Andromeda se tou představou nadchla, věřila, že se tam lidé k sobě chovají dobře. Zároveň si myslela, že v Římě ocení více slova než svaly a nikdo jí nebude nadávat do mrzáků jako u nich ve vesnici.

Prodání dcery do otroctví pomohlo rodině dostat se z nouze, jelikož v minulém roce se rolníkům příliš nedařilo. Sklizená úroda nepatřila k nejlepším a cena, kterou za Tertii otec dostal, jim značně přispěla k tomu, aby přestáli zimu bez velkého hladovění.⁹⁴

V antickém Římě se nacházelo několik možností, jak se mohl člověk stát otrokem, a toto byla jen jedna z mnoha.

Naše románová hrdinka potkala v Julillině domácnosti *tonstrix* Helenu, jejíž matkou byla rovněž otrokyně. Ta služebná se jmenovala Phoebé a byla otrokyní paní Julie (jak zmíněno výše), matky Vipsanie Julilly, takže obě ženy sloužily rodu v pokrevní linii. Phoebé zprvu patřila do domácnosti paní Octavie, Augustovy sestry, kde ovšem nesetřvala, protože se po nějakém čase stala chůvou malé Julie.⁹⁵ Jedním z nejrozšířenějších pramenů otroctví bylo narození dítěte otrokyni, takto narozené dítě se totiž automaticky stávalo majetkem pána matky. Otec v otázce otroctví nerozhodoval, nezáleželo na tom, jestli byl otec svobodný nebo nesvobodný, svůj stav vždy dědilo po matce, jelikož žena-otrokyně nemohla vstoupit do řádného manželství, tak se dítě rodilo bez práva na plnoprávný stav po svém otci. Podle této teorie to fungovalo i opačně, pokud se dítě narodilo svobodné matce a otci otrokovi, tak se narodilo jako svobodné.⁹⁶

⁹³ SVOBODA 1973, s. 68.

⁹⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 8-10.

⁹⁵ Tamtéž, s. 290-291.

⁹⁶ KINCL 1990, s. 88.

Osobě narozené do otroctví se přiřklo všeobecně používané označení, jelikož podobně narozených dětí bylo jistě v Římě nezanedbatelné množství. Dítěti, které se narodilo z otrokyně,⁹⁷ se říkalo *verna*.⁹⁸

V románu Tanji Kinkelové se setkáváme rovněž s postavami, které nepocházely z římského státu. Potkáváme se s nimi v Lykově domě, například prostitutka Sosia pocházela ze Sýrie.⁹⁹ Nejstarším pramenem otroctví bývalo válečné zajetí, běžně se tak stávalo za republiky i v císařství.¹⁰⁰

Některé prostitutky oplývaly tmavou pletí, podle Andromedy jejich pleť měla tmavší odstín než kůže nejstarších lidí pracujících ve vsi, kteří celý svůj život strávili úmornou prací pod pražícím sluncem. Můžeme usoudit, že se jednalo o ženy, které byly vytrženy ze svého domácího prostředí v Africe. V nevěstinci se nacházely prostitutky s velmi světlou pletí a blondatými nebo rudými vlasy, které naopak pocházely ze severnějších oblastí. Jelikož latina nebyla jejich mateřskou řečí, tak jim bylo špatně rozumět.¹⁰¹ „*Mluvíly jako když vůz drkotá po dlažbě ulic. Jen málokterá z nich se narodila v Římě, nebo alespoň v Itálii. Většinou sem přišly ze vzdálených provincií jako kořist.*“¹⁰²

Andomeda se v bohaté domácnosti paní Julilly seznámila s trpaslíkem Conopasem. Všechno napovídá tomu, že Conopas byl zajat piráty, ačkoliv se v románu o pirátech výslovně nepíše. Conopas pocházel z rodiny rybářů. Jednoho dne vyrazil na moře se¹⁰³

⁹⁷ Dítě, které se narodilo před matčiným propuštěním z otroctví, zůstalo otrokem nezávisle na postavení rodičů. Propuštění z otroctví se podobalo dělicí čáře. Ačkoliv se dítě narodilo rodiči, který byl někdy v následné době propuštěn na svobodu, nezískalo plnoprávné postavení. Jinak se nahlíželo na dítě, které se narodilo v době, kdy již užíval postavení propuštěnce. Dítě, které přišlo na svět v době po propuštění na svobodu, se nestávalo automaticky otrokem, ale svobodným člověkem, který na rozdíl od propuštěnců již měl širší římská občanská práva. Zdroj: JOSHEL 2010, s. 143.

⁹⁸ BARTOŠEK 1988, s. 138.

⁹⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 41.

¹⁰⁰ BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK ML. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 74. ISBN 9788073802561.

¹⁰¹ KINKELOVÁ 2007, s. 31.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž, s. 268-269.

svým dědečkem, avšak byl to nešťastný den, jelikož potkali loď s nesprávnými lidmi, můžeme usoudit, že se jednalo o piráty, kteří v něm viděli zdroj peněz, tak ho unesli a prodali do dolů.¹⁰⁴

Také pirátství se v antickém Římě výrazně podílelo na získávání a poskytování otroků. Např. piráti z Kilíkie byli proslulí zajímáním obětí a následným obchodem s lidmi. Trh s otroky na Délu patřil ke známým místům, kam zajaté oběti odváželi, jelikož věděli, že římsí obchodníci na ně čekají.¹⁰⁵ Traduje se, že na tomto místě bylo prodáno až deset tisíc otroků denně.¹⁰⁶

Pirátství se v 1. st. př. n. l. stalo vážným problémem, u pirátství nedocházelo k útlumu, ba dokonce bylo na vzestupu. Rhodos po staletí hlídal obchodní trasy ve Středozemním a Černém moři, jenomže začal upadat. Uvolněný prostor dal místo pro vznik pirátství a na mořích se počaly objevovat pirátské lodě, často organizované podle vojenských linií a s admirály. Pirátům tak vzrostlo sebevědomí, že útočili i na Itálii, terčem útoků se stala Ostie, zároveň narušovali všechny významné zásobárny obilí.¹⁰⁷

S pirátstvím zápasil i sám Augustus (v té době ještě člen triumvirátu se jménem Oktavián), Sextus Pompeius byl v té době nepsaným králem moří, kontroloval Sicílii a pod jeho moc spadaly pirátské lodě, které trápily římské obchodníky. Augustus započal proti Sextovi brojit. Sextus Pompeius podlehl přesile pod vedením vojevůdce Agrippy a Lepida, jeho flotila byla drtivě poražena a zničena, sám Sextus Pompeius v této osudné bitvě zemřel.¹⁰⁸

¹⁰⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 268-269.

¹⁰⁵ BRADLEY 1994, s. 37.

¹⁰⁶ SVOBODA 1973, s. 445.

¹⁰⁷ Roman Naval Warfare. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-03-29]. Dostupné z: https://www.ancient.eu/Roman_Naval_Warfare/.

¹⁰⁸ The Battle of Actium: Birth of an Empire. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-03-29]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/36/the-battle-of-actium-birth-of-an-empire/>.

5.1 Trh s otroky

Počet zotročených lidí byl vysoký. Kinkelová píše, že na přelomu letopočtu, v době Augustově, jen v Itálii odhadem žilo tři miliony otroků, kteří fungovali jako laciné pracovní síly bez vlastních práv.¹⁰⁹ Joshel na stránkách své knihy uvádí, že v římské Itálii na konci 1. st. př. n. l. žilo odhadem jeden až jeden a půl milionů otroků z celkové populace pěti až šesti milionů lidí, říká, že v přepočtu na procenta bylo dvacet až třicet procent zotročených lidí.¹¹⁰

Příběh *Dcer Říma* začíná cestou na trh v Římě, kde by byla prodána. Otroci mohli být prodáni dalším obchodníkům, kteří je nabízeli kupcům na místních trzích nebo je transportovali do jednoho z velkých trhů nacházejících se ve Středomoří: Byzantium, Delos, Ephesus, Puteoli a město Řím.¹¹¹

Andromeda s ostatními otroky byla přepravována povozy taženými voly a osly.¹¹² Transport otroků do některé z tržnic byl často časově náročný a namáhavý. Šli pěšky nebo byli převáženi loděmi. Obchodníci při dopravování otroky běžně spoutávali kolem krku vzájemně propojenými řetězy. Andromeda a ostatní otroci spoutáni nebyli, autorka do jejich přepravy řetězy nezahrnula. Joshel tvrdí, že spoutávání bylo běžné, ale nebylo nutně nezbytné.¹¹³

Otrokům se sklonem utíkat se na krk dávaly obojky s bronzovou destičkou.¹¹⁴ Lycus přemýšlel, že jednu přípevní Andromedě okolo krku. Andromeda sice neutekla, ale chtěl si ji pojistit pro případ, že by se tak stalo. K závěru, že svou novou otrokyni potřebuje označit bronzovou destičkou Lyka vedlo několik předpokladů, Andromedu poznal ve chvíli, kdy utíkala muži, který se s ní snažil obchodovat, avšak ke svému¹¹⁵

¹⁰⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 416.

¹¹⁰ JOSHEL 2010, s. 8.

¹¹¹ Tamtéž, s. 89-90.

¹¹² KINKELOVÁ 2007, s. 7.

¹¹³ JOSHEL 2010, s. 90.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 119.

¹¹⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 14-20.

rozhodnutí měla dobrý důvod, protože si vyslechla rozhovor obchodníka a dalšího muže, který se nevyvíjel vůbec dobře pro pětičlennou skupinu otroků, jejíž součástí byla i Andromeda. Dozvěděla se, že pokud za ně nedostanou cenu vyšší, než kterou za ně dal, tak prodávajícímu nezbude nic jiného než je utopit, což Andromedu vedlo k převzetí otěží svého osudu do vlastních rukou a raději, než aby čekala, až obchodník svou výhrůžku splní, utekla. Dalším důvodům pro Lyka byla její odhodlanost. Lycus si myslel, že svobody dosáhnou ti lidé, kteří se nenechají odvrátit od svého cíle a nezáleží na tom, zda svobody dosáhnout pomocí pánovy přízně, či útěku.¹¹⁶

*„Rozhodl se, že s hledáním začne na starém Foru Boariu, kde se nabízelo laciné zboží, nikoli exotičtí otroci jako před chrámem Castora a Polluxe, za které by musel vydat celé jmění.“*¹¹⁷ Lycus na začátku románu sháněl otroky do svého domu, o jednoho osobního strážce nedávno přišel a potřeboval ho nahradit novými otroky.¹¹⁸ V Římě se nacházelo několik míst, kde se prodávali otroci. Tanja Kinkelová píše, že před chrámem Castora byli vystavováni otroci, za které by se musely platit nehorázné ceny, na druhou stranu Sandra R. Joshel uvádí, že před chrámem Castora na Foru Romanu se nabízeli nejrůznější otroci a obchody byly nacpané nejnižšími otroky.¹¹⁹ Tvrzení Kinkelové a Joshel jsou v rozporu, ovšem Joshel říká, že se zde nacházeli nejrůznější otroci, tudíž není vyloučené, že se před chrámem Castora nabízeli kromě druhořadých otroků i ti lepší otroci.

Lycus nejdříve vyrazil na Forum Boarium shánět nové otroky; právě tam potkal a koupil Andromedu.¹²⁰ Forum Boarium proslulo jako místo nabízející ke koupi¹²¹ maso -

¹¹⁶ KINKELOVÁ 2007, s. 14-20.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 17.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Jak uvádí JOSHEL 2010, s. 96.

¹²⁰ KINKELOVÁ 2007, s. 17-20.

¹²¹ Rome's Commercial Forums. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/23/romes-commercial-forums/>.

prodával se tam dobytek. Jedná se o nejstarší *forum* ve městě, jehož historie se datuje do prvních let římské republiky.¹²²

Když Lycus kupoval Andromedu, všímal si její tělesné schránky. K jejímu tělu poznamenal, že by se mu nehodila v nevěstinci, protože muži nejeví zájem o děti a mrzáky, ale mohl by ji využít jinak.¹²³ Trpaslíci byli zvláštností, která zvyšovala jejich cenu, naopak jiné tělesné defekty hodnotu snižovaly. V případě otroka Blanda si Lycus rovněž všímal tělesné konstituce, hledal si nového strážce a silný mladík se mu svým zjevem hodil.¹²⁴

Kupující se dívali na stav těla, zda otrok není hrbatý, nemá šest prstů. Prozkoumali každou část těla a v potaz se bralo naprosto vše. Kontrovalo se od toho, jestli otrok není levák až po to, zda netrpí některou nemocí. Zjišťovalo se, zda není sužován epilepsií, kožní nemocí (impetigo), horečkou, dnou. Zvláštní pozornosti se dostávalo hlavě, kde se studovaly například vystupující oči, špatný dech, chybějící jazyk a oteklé mandle. Nezapomnělo se na otázky, které se týkaly pohlaví jedince, u chlapce se mohlo ptát, zda není eunuch, nevynechalo se ani zkoumání všech smyslů. Budoucí páni nezamýšleli vlastnit otroka, který je hluchý, jednooký, krátkozraký. Kupce zajímalo i to, zda otrok nemá obtíže při mluvení. Fyzická stránka se považovala za důležitou a mnohdy rozhodovala o koupi otroka.¹²⁵

Kupci si dávali velmi záležet, aby nepořídili závadné zboží. Joshel vysvětluje: „*Když si koupíte koně, nařídíte odejmout pokrývku, stáhnete oděvy z otroků, kteří jsou na prodej, žádné tělesné nedostatky neuniknou vaší pozornosti.*“¹²⁶ Kupci si otroky náležitě prohlédli před případnou koupí. Požadovali prozkoumat otroky fyzicky, aby zjistili, zda

¹²² Rome's Commercial Forums. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/23/romes-commercial-forums/>.

¹²³ KINKELOVÁ 2007, s. 21.

¹²⁴ Tamtéž, s. 23.

¹²⁵ JOSHEL 2010, s. 102-104.

¹²⁶ Tamtéž, s. 101. (vlastní překlad autora)

neskrývali nedostatky a zahalená noha nebo ruka budila dostatečné podezření. „*Nařídíte, aby to bylo svlečeno a celé tělo vám bylo ukázáno.*“¹²⁷

Jizvy na tělech prostitutek popisuje Kinkelová v *Dcerách Říma*. „*Děvky s jizvami jsou všude, zvláště barbarky, které byly do Říma přivedeny zdaleka. Někjaké jizvy měly všechny, od důtek, okovů nebo holí. Někdy to dokonce bylo pro obchod dobré, protože jsou muži, které vzrušuje jizva na zádech prostitutky, na jejím zadku nebo kolem kotníku na noze, kterou si nevěstky beztak jenom zakrývají barevnými řetízky. Ale jizvy v obličeji jsou něco jiného. Jsou odpudivé a nevzrušující.*“¹²⁸ S otroky nebylo zacházeno v rukavičkách, takže jizvy byly běžnou záležitostí.

Některé otroky považovali páni za příliš cenné a nechtěli o ně přijít. Na ostrově v Tibeře se nacházel Asklépiův chrám, v němž měli medicí zkušenosti léčit (nejen) zraněné otroky. Románový Lycus do Asklépiova chrámu poslal nevěstku Sosii, jelikož byla jeho nejvýdělečnější prostitutkou, kterou nehodlal ztratit. Sosii zranil jeden z jejích zákazníků.¹²⁹ Asklépiův chrám nesl název po Asklépiovi, synu boha Apollóna a jeho milenky Koronídy, který proslul jako vynikající lékař a později bůh lékařství. Římané na jeho počest zasvětili chrám a nemocnici ležící na Tiberském ostrově. Nemocnice se na tomto místě nachází dodnes, stejně chrám.¹³⁰

Prodejce měl povinnost oznámit kupujícímu defekty a nemoci otroka, zdali otrok někdy utekl, trestné činy, kterých se dopustil. U Andromedy nebylo potřeba toto zmiňovat, jelikož v momentu seznámení s Lykem byla zrovna na útěku. Musel také zákazníkovi říct, jestli byl daný otrok někdy odsouzený za trest bojovat s divokými zvířaty v aréně. Jelikož v zájmu zákazníka nebylo, aby záhy přišel o své zboží, tak mu muselo být řečeno, zda se otrok někdy pokusil vzít si život. Navíc obchodník musel informovat o původu otroka.¹³¹

¹²⁷ JOSHEL 2010, s. 101.

¹²⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 17.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ ZAMAROVSKÝ 2005, s. 68-69.

¹³¹ JOSHEL 2010, s. 96-97.

Lycus si všimal i mentálních dovedností otroků. U Andromedy si všiml její inteligence, ostrou mysl požadoval po své kejklířské skupině, naopak po prostitutkách chytrost nepožadoval, spíše si chválil, že hloupé mu nedělají potíže. Na inteligenci se zaměřil i u nepříliš chytře vypadajícího Blanda, u něhož utrousil poznámku, že dá alespoň ruce pryč od vředků.¹³² K chování Andromedy měl také několik výhrad, hned ze začátku obchodníkovi oznámil, že za otroka s tak nezkrotnou povahou, jakou projevuje ještě před prodejem, nedostane příliš mnoho peněz, ovšem on sám má soucitné srdce.¹³³ Mentální stránka a chování bylo vedle tělesné stavby rovněž důležitým činitelem, nikdo nechtěl otroka, který se několikrát pokusil o sebevraždu nebo se pokusil o útěk. Za nežádoucí se považovali zloději, náboženští fanatici, opilci nebo lháři.¹³⁴ Aedilův edikt¹³⁵ rozlišoval dobré otroky od těch špatných: „*Špatný otrok byl nestálý, prostopášný, líný, pomalý, zahálčivý, liknavý, ustrašený, chamtivý, vznětlivý, lehkomyšlný, pověřivý a tvrdohlavý. Dobrý otrok byl věrný, pracovitý a ostražitý.*“¹³⁶

„*Pozorovala otroky nabízené ke koupi, aby se dozvěděla, co ji očekává. Byli vychvalováni stejně jako sýr a kusy masa vystavené na některých stáncích, avšak jen málo jich působilo nejistě nebo nesměle, když si je zákazníci prohlíželi. Většina se tvářila lhostejně či rezignovaně, jen když se na ně zadíval nějaký dobře oblečený člověk, narovnali se a usmáli.*“¹³⁷ Nebylo na ně dohlíženo jako na lidské bytosti, nýbrž jako na objekt ke koupi, s nímž si zákazníci mohou dělat, co si umanou. Otroci určitě nechtěli skončit u nějakého chudšího občana, jelikož hrozilo, že budou mít těžkou práci a nelákavé životní podmínky. Nejspíše se chtěli dostat k někomu bohatšímu, protože

¹³² KINKELOVÁ 2007, s. 21-23.

¹³³ Tamtéž, s. 19.

¹³⁴ JOSHEL 2010, s. 102-104.

¹³⁵ Trh s otroky byl kontrolován právy a nařízeními, jež vydávali aedilové. Aedilův edikt obsahoval zákony, které se týkaly prodeje otroků. V průběhu let byl revidován a doplňován, náplní ediktu byly informace, které prodejce měl oznámit kupujícímu. Tyto informace měly posloužit k ochraně kupujícího proti podvodům, zároveň edikt nastavoval podmínky, při jakých bylo možné otroka vrátit, případně získat zpět část peněz, které musel za zboží nakupující vynaložit. Zdroj: Tamtéž, s. 96.

¹³⁶ Tamtéž, s. 104.

¹³⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 24.

tam se mu nabízely lepší vyhlídky na živobytí. Vykukovala jim naděje, že o ně bude lépe postaráno, než kdyby žili u někoho, kdo nemá, co nabídnout.

Otroci při prodeji stáli na plošině nazývané *catasta*. Okolo krku měli cedulku s příslušnou informací. Někteří byli přinuceni poskakovat, aby ukázali dobré zdraví a hbitost. Někdy se prodejci uchýlili ke svlečení prodáváného otroka na popud zákazníka, aby se ukázalo, jestli nemá vady, což dokazovali dloubáním a strkáním.

Otroci byli vychvalováni, Kinkelová nezmínila žádná specifitější slova obchodníků, kteří se je vehementně snažili prodat, ale právo určovalo povinnosti obchodníka. Když řekl, že otrok je nejlepší kuchař, tudíž skutečně musel výborně vařit a dostát svým kvalitám. Pokud o otroku jen prohlásil, že umí vařit, tak stačilo, že není nejlepší, ale jen průměrný kuchař. Ačkoliv vlastnosti typu věrný, pracovitý a čestný byly ceněny, tak se počítaly hlavně v oblastech, kde se daly využít.¹³⁸

5.2 Přisun otroků

Augustova doba znamenala změnu v přílivu otroků do Říma, za jeho doby ustoupil příliv otroků z dobovačného válčení.¹³⁹ Republika vedla dobovačné války, které pro římskou společnost znamenaly velký prisun zotročeného obyvatelstva za celkem nízkou cenu, nicméně s principátem přišly změny.¹⁴⁰ Času vlády císaře se říká *pax Augusta*, jenžto Augustus o sobě tvrdil, že přinesl Římu mír.¹⁴¹ Augustus za svého života bojoval s piráty, v důsledku čehož do Itálie přestávali proudit otroci právě z těchto obchodů. Bartošek tvrdí, že pokles přílivu otroků znamenal úbytek otrockého obyvatelstva, což se také odrazilo v menším počtu dětí narozených v pánově domě.¹⁴² Joshel ve své knize píše, že někteří historici se domnívají, že do země přicházeli především mužští otroci, protože si myslí, že muži byli více zajímáni než ženy.¹⁴³

¹³⁸ JOSHEL 2010, s. 102-104.

¹³⁹ BARTOŠEK 1988, s. 30.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 23.

¹⁴¹ ECK 2004, s. 76.

¹⁴² BARTOŠEK 2004, s. 30.

¹⁴³ JOSHEL 2010, s. 65-66.

Pravděpodobně jejich domněnky pramení z využití síly mužských otroků při práci, která by byla efektivnější než síla žen, proto vycházejí z předpokladu, že muži byli žádanější než ženy. S principátem skončily velké válečné výpravy, takže někteří historici soudí, že za principátu značně narostl podíl žen, což znamenalo, že se změnilo zásobování otroky, jelikož se začalo rodit více otroků doma. Tato teorie má své trhlíny. Ženy byly mezi otroky přítomné již v dřívějších dobách a není pravda, že by s principátem skončilo dobytvačné válčení. Nesmíme opomenout ani vzpoury v provinciích, které rovněž přinášely otroky. Z toho nám plyne, že Řím byl nadále zásobován otroky i jinak než rozením otroků na domácí půdě, nicméně jistě v menší míře, takže do Říma stále přicházeli noví váleční zajatci.¹⁴⁴ V románu Kinkelové se nachází dialog mezi dvěma obchodníky stěžujícími si na legie, protože přivádějí celé vesnice barbarů, které prodávají lacino, což škodí jejich obchodům.¹⁴⁵ Z válečných tažení získal Augustus mnohá území, mezi něž patří severní Hispánie, alpská oblast s Raetií a Norikem, Illyricum a Pannonie, oblast severně od Achaie a Makedonie až k Dunaji. Augustus slavil úspěchy i v Malé Asii, kde k římské říši připojil jako provincii část Pontu, Paflagonii, Galatii a Kilíkii, stejně jako Judeu. Směrem na jih území rozšířil o Egypt a provincie *Africa* se rozrostla na východ i na jih.¹⁴⁶

V knize Tanji Kinkelové se nacházejí exotičtí otroci, kteří jistě nepocházeli z Říma a stali se obětmi válčení. S takovými otroky se můžeme setkat v Lykově domě, kde se například nacházely prostitutky tmavé pleti.¹⁴⁷

Conopas nejprve prozradil, že pochází z Iberského poloostrova. V dětství byl prodán makedonskému kupci putujícímu do Itálie,¹⁴⁸ avšak později se ukázalo, že Conopas nebyl Iberan, nýbrž Thrák.¹⁴⁹ Označení Ibérové je jednotný název kmenů osidlujících¹⁵⁰

¹⁴⁴ JOSHEL 2010, s. 65-66.

¹⁴⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 14.

¹⁴⁶ ECK 2004, s. 76-77.

¹⁴⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 17.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 153.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 225.

¹⁵⁰ SVOBODA 2007, s. 261.

Pyrenejský poloostrov, který se dostal během Augustovy vlády pod mocenskou sféru vlivu Římské říše.¹⁵¹ Ibérové, kmeny příbuzné s Lybijci, pronikli do Hispánie ze severní Afriky a Římanům kladli silný odpor.¹⁵²

Thrákie byla oblast na severovýchodě Balkánského poloostrova, jejíž obyvatelé tvořili početné kmeny proslulé bojovností a tvrdostí. Sever Thrákie se stal vazalským státem Říma v letech 29-28 př. n. l. a jižní část následovala roku 15 př. n. l.¹⁵³

Kinkelová do příběhu zasadila otrokyně černé pleti pocházející z Afriky.¹⁵⁴ Autorka je vyobrazila jako dvě otrokyně, které měly k sobě blíže než jakékoliv jiné prostitutky. Narozdíl od ostatních mezi sebou nesoupeřily a jedna vůči druhé projevovaly starost.¹⁵⁵ Provincie Afrika vznikla v roce 146 př. n. l. na území, kde se dříve rozkládalo Kartágo, k území se připojila oblast Tripolis, celek se nazýval *Africa vetus* (=stará). Roku 46 př. n. l. římské říši připadla Numidie, která byla známa pod pojmenováním *Africa nova* (=nová). V roce 40 př. n. l. přibylo království Mauretánie a byly zřízeny provincie *Mauretania Caesariensis* (západní Alžírsko) a *Tingitana* (Maroko). Augustus roku 25 př. n. l. spojil „starou“ a „novou“ provincii v tzv. Afriku prokonsulskou. Území se stalo lákadlem pro mnoho přistěhovalců, kteří zakládali velkostatky (*latifundia*) a postupně obnovili zavodňovací systém, což dalo vzniknout vhodnému prostředí pro pěstování obilí, načež se Afrika stala obilnicí Říma.¹⁵⁶

Sosia, prostitutka v Lykově domě, se narodila v Sýrii.¹⁵⁷ Sýrie se stala císařskou římskou provincií roku 27 př. n. l. Syrská říše proslula obchodem se zlatem a stříbrem, kdy se hodně obchodovalo s Východem i Západem, rovněž byly oceňovány vlněné¹⁵⁸

¹⁵¹ Činy božského Augusta v ECK 2004, s.104-105.

¹⁵² SVOBODA 1973, s. 261.

¹⁵³ Tamtéž, s. 618.

¹⁵⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 31.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 46.

¹⁵⁶ SVOBODA 1973, s. 34.

¹⁵⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 41.

¹⁵⁸ SVOBODA 1973, s. 598.

i lněné textilie a syrské zemědělství také dosahovalo úspěchů v pěstování vína, ovoce, výrobou olivového oleje, které zásobovalo Itálii.¹⁵⁹

Římská říše v Augustově době byla značně rozlehlá, Augustus za své vlády rozšířil území o další oblasti, hranici prodloužil o Pyrenejský poloostrov a část Germánie.¹⁶⁰

V románu se objevili otroci se světlými nebo rudými vlasy a pokožkou světlejší, než kdy Andromeda spatřila, svým zjevem ukazující na původ v severnějších oblastech.¹⁶¹

Musíme si uvědomit, že zásoba otroků pocházela z několika zdrojů, mezi něž patří rození dětí na domácí půdě, opuštěné děti vychované jako otroci a obchod s otroky na dlouhou vzdálenost.¹⁶²

5.3 Ceny otroků

Andromeda byla od otce odkoupena za cenu, která několikrát převyšovala cenu tří krav.¹⁶³ Jedna kráva v Augustově době průměrně stála podle Kinkelové osm set sesterciů,¹⁶⁴ takže její otec dostal určitě více než dva tisíce čtyři sta sesterciů, což byla pro Andromedu velmi vysoká částka, kterou nikdo z její rodiny nikdy neměl. Peníze rodičům pomohly přečkat zimu.

Lycus od téhož obchodníka koupil Andromedu za dva tisíce osm set sesterciů, avšak měl za ni dostat vyšší nabídku, jelikož obchodník byl nezkušený a Lycus se radoval, že ji dostal ani ne za desetinu skutečné ceny,¹⁶⁵ takže Andromedina hodnota se pohybovala na dvaceti osmi tisících a výše.

¹⁵⁹ SVOBODA 1973, s. 598.

¹⁶⁰ Činy božského Augusta v ECK 2004, s. 104.

¹⁶¹ KINKELOVÁ 2007, s. 31.

¹⁶² JOSHEL 2010, s. 67.

¹⁶³ KINKELOVÁ 2007, s. 8.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 413.

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 20.

Cena, za níž si otroky pán pořídil, byla důležitá též pro otroky samotné, jelikož obnos, který za ně pán vynaložil, měl významný vliv. Často cena rozhodovala o práci, ke které budou přiřazeni, takže otrokům poskytovala vysoká cena jakousi naději, že dostanou lepší práci a budou žít v lepších životních podmínkách.

Otroci v Itálii byli hodnoceni různě. Cena závisela na mnoha činitelích. Záleželo na místě, z něhož byl otrok koupen, takže se cena lišila u člověka, který byl koupen z ciziny a někým, kdo byl *verna*, tedy narozen otrokyni v domě jejího pána. O slovo v celkové hodnotě se rovněž hlásil věk. Cena se lišila podle toho, zda šlo o muže, ženu, nebo dítě. V rámci ceny se neopomíjela národnost, ale podle právnické literatury rozhodujícím měřítkem v určování cen, ke kterému kupci přikládali velkou váhu, byla povaha otroka, tedy jaký otrok byl. Rozdíl v ceně se rozlišoval podle toho, jestli byl otrok řádný a poctivý, zda naopak naprosto obyčejný, zda se hodil pro všechno. V nejhorším postavení se nacházeli otroci, kteří byli v okovech, špatně proslulí a ti, kteří byli nejhoršího druhu. Podle zařazení a zasloužilosti dostávali otroci stravu a oděv.

Pro přehled si řekneme, za přibližně kolik se otroci v prvním století n. l. prodávali. Do tabulky, kterou sestavil Josef Češka, nejsou zahrnuti luxusní otroci. Otroci kvalifikovaní, odborníci v nějakém zaměstnání vyšplhali na částku deset tisíc až dvacet tisíc sesterciů, vyučení otroci a obratní sluhové byli k dostání za osm až deset tisíc sesterciů, spolehliví otroci a otroci schopní samostatně pracovat stáli tři až osm tisíc sesterciů, silní otroci, vhodní pro těžkou práci byli oceněni na přibližně dva tisíce sesterciů a otroci podřadní, lacině koupení a děti stáli okolo tisíc sesterciů.¹⁶⁶ Pokud by Lycus skutečně zaplatil jen desetinu Andromediny ceny, tak by podle Češky Andromeda patřila mezi luxusní otroky, protože vynikala svou ojedinělostí. Ačkoliv jsou rozdíly v cenách znatelné, tak nemůžeme očekávat, že by hranice mezi cenami byly vždy tak ostré. Obchodníci se snažili své kupce oklamat a často zcela průměrného otroka vydávali za osvědčeného, jelikož vady otroka často nechtěli přiznat a zamlčovali je.

¹⁶⁶ ČEŠKA 1959, s. 63-64.

Za otroka světlé pleti se zvláštními znalostmi se muselo hodně připlatit. Za otroka se znalostmi například správce se - podle Kinkelové - platilo okolo sta tisíc sesterciů,¹⁶⁷ jelikož byl považován za lepšího než jiní otroci a otroci bílé pleti s takovými znalostmi jistě na trzích nebyli nabízeni pokaždé, takže se jednalo o vzácné a cenné zboží. Cena sta tisíc sesterciů je nesmírně vysoká, u Češky se jako hraniční cena uvádí dvacet tisíc sesterciů, a to je částka uváděná za otroka kvalifikovaného, o vyšších číslech za otroka se tam nepíše. O jednom stu tisíc mluví Češka v případě gladiátorů, kde tvrdí, že císař Tiberius prý za zápas vysloužilých gladiátorů, již bez povinnosti soutěžit, zaplatil výše uvedenou částku.¹⁶⁸ Joshel uvádí, že se jednou Marcus Antonius nechal napálit otrokářem jménem Toranius Flaccus, když za přemrštěnou cenu dvě stě tisíc sesterciů koupil dvojčata, která ani dvojčaty nebyla, protože jeden pocházel z Malé Asie, druhý z Alp.¹⁶⁹ Zde by se cena rovněž shodovala s hodnotou správce podle Kinkelové.

Andromeda se podle ceny, kterou Lycus zaplatil, řadí mezi spolehlivé otroky a schopné samostatně pracovat. „*Trpaslíci ted' byli nesmírně vzácní, Lycus v celém životě viděl jen tři, a to už několik desetiletí žil v centru Říma.*“¹⁷⁰ Andromedě trpasličí vzrůst hrál do karet, jelikož patřil mezi neobvyklejší vady. Hodnotu jí nejspíše zvýšila i tělesná konstituce, jelikož neměla zdeformované tělo, které je typické pro lidi s tímto onemocněním. Andromeda měla normálně rostlou postavou, kterou mívají obyčejní lidé, její harmonicky rostlé tělo však bylo celkové menší.¹⁷¹ Oproti jiným otrokům stála Andromeda celkem vysokou sumu peněz, jelikož jeden normální otrok podle Kinkelové obvykle vyšel na dva tisíce sesterciů.¹⁷² V díle Plinia Staršího se nachází zmínka o mužích se jmény Pusio a Secundilla, kteří byli neobyčejně vysokí. Oba byli o půl stopy vyšší než Gabbara, který žil za božského Claudia a měřil sedm stop a devět¹⁷³

¹⁶⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 414.

¹⁶⁸ ČEŠKA 1959, s. 63-64.

¹⁶⁹ Jak uvádí JOSHEL 2010, s. 90.

¹⁷⁰ KINKELOVÁ 2007, s. 20.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž, s. 413.

¹⁷³ PLINIUS SECUNDUS 1974, s. 77.

prstů. Na památku byly uchovány jejich ostatky v náhrobcích zahrad Sallustiových.¹⁷⁴ Z toho můžeme usoudit, že lidské abnormality Římany přitahovaly, proto například trpaslíci mohli dosahovat vyšších cen než jiný nedeformovaný otrok.

Lycus ten den měl v plánu si pořídit ještě jednu otrokyni, chtěl koupit nějakou hezkou ženu. Cena za hezkou otrokyni obvykle dosahovala výše osm tisíc¹⁷⁵ sesterciů, což už nebyla zanedbatelná suma. Podle Čěškovy tabulky tedy patřila mezi ty dražší otroky.

Musíme si uvědomit, že ceny otroků značně kolísaly. Silně záleželo na nabídce a poptávce a jakosti prodávaných otroků.¹⁷⁶ Ceny se také různily v časech. Výše uvedené ceny se týkají raného císařství.

¹⁷⁴ PLINIUS SECUNDUS 1974, s. 77.

¹⁷⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 20.

¹⁷⁶ ČEŠKA 1959, s. 58.

6 Zánik otroctví

Otroctví nemuselo vždy být definitivní, existovala naděje, že člověk ochuzený o svobodu, se jednou dostane z otroctví ven a bude žít jako svůj vlastní pán a nebude nucen poslouchat rozkazy jiné osoby. Latinské označení pro propouštění otroků je *manumissio*.

Otrok mohl doufat, že ho pán propustí na svobodu za odměnu, za dobře prokazované služby, že ocení jeho píli. Otrok se nemusel spoléhat jen na dobrodiní svého pána, v některých případech bylo možné, aby se vykoupil sám, což nebylo jednoduché, jelikož k tomu potřebovat nashromáždit velkou sumu peněz, avšak bylo to možné, cesta ven skutečně existovala. O tom, že se dá odejít z otroctví se můžeme přesvědčit i v románu od Tanji Kinkelové, kde několik postav je propuštěno na svobodu.

K propouštění otroků docházelo už od raných dob, od rané republiky, ovšem ke značnému nárůstu výskytu případů došlo ke konci republiky a za císařství.¹⁷⁷ Císař Augustus to pozoroval s nelibostí, proto vydal zákon, který se propouštění otroků týkal. Zákon Aeliův a Sentiův (*lex Aelia Sentia*) vyšel v roce 4 n. l. a snažil se zabránit přílišnému propouštění otroků na svobodu. Zákon se zaměřil na obě strany, otroků i pánů. Pána i otroka se snažil omezit věkovou hranicí. Právo propouštět otroky bylo omezeno pro osoby mladší 20 let, podobně na to šel s právy propuštěnců, která byla rovněž omezená pro propuštěnce mladší 30 let. Tímto krokem Augustus doufal, že se podaří propouštění omezit na pro něj rozumnou míru.¹⁷⁸

6.1 Možnosti zániku otroctví

Existovaly dva základní způsoby, jak šlo ukončit otroctví, mezi něž se klasicky řadí smrt otroka, ale naskýtala se i mnohem příznivější varianta - propuštění na svobodu.

Pokud zemřel předchozí vlastník, otroctví tím pro danou osobu nekončilo, jen přešlo na jinou osobu, dědice zesnulého majitele.¹⁷⁹ Za příklad můžeme považovat osud

¹⁷⁷ SVOBODA 1973, s. 506.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 689.

¹⁷⁹ KINCL 1990, s. 92.

Phoébé a její dcery Heleny, které zůstaly otrokyněmi v rodině po generace, Phoébé zprvu sloužila matce Julilly,¹⁸⁰ Helena samotné Julille.¹⁸¹

V románu není proces propuštění popsán, avšak některé postavy v příběhu propuštěny byly, tudíž považuji za důležité zmínit, jak toho mohli docílit, jelikož si myslím, že *manumissio* tvoří důležitou složku příběhu.

Propuštění na svobodu byl právní akt, kdy vlastník z vlastní vůle rozhodl propustit nesvobodného ze své moci, ovšem nestačilo jednoduše říct, že otroctví skončilo, tudíž je osoba volná. Podle republikánského práva civilního bylo *manumissio* právní akt, který měl tři formy,

První formou byla *manumissio per vindictam*, v překladu propuštění pomocí hůlky. Jednání probíhalo před soudním úředníkem, tedy před *praetorem* nebo před správcem provincie, také nesměl chybět pán, propouštějící na svobodu, propouštěný otrok a *assertor libertatis*, což byl svobodný člověk, který fungoval jako prostředník k propuštění otroka na svobodu. Řekněme si, jak takový proces vypadal. Dá se povědět, že šlo o fingovaný proces, kde *assertor* vystupoval v roli žalobce a vlastník byl něco jako obžalovaný - měl proti žalobci vznášet námitky, avšak jelikož konec byl už předem dohodnutý, tak vlastník žalobci nekladl žádný odpor. Tento způsob fungoval v době královské, ale i později, avšak v pozdější době začal vycházet z módy, pohodlnějšími byly následující dvě metody.

Za císařství bylo rozšířeno *manumissio per censum*. Tato forma se prováděla zapsáním otroka do seznamu svobodných římských občanů. Důležitou úlohu hrál *ensor*, jehož prací bylo zapsat jméno otroka do seznamu, který takto konal podle pokynů vlastníka. Poslední forma bývala *manumissio testamento*, kde dával vlastník ve své poslední vůli otrokovi svobodu.¹⁸²

¹⁸⁰ KINKELOVÁ 2007, s. 119.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 221.

¹⁸² KINCL 1990, s. 92-93.

Můžeme usuzovat, že románové postavy se dostaly na svobodu pomocí *manumissio per censum*, jelikož tento způsob byl rozšířen především na počátku císařství a vlastníci, kteří je propustili na svobodu, byli ještě živi.

Naší hrdince Andromedě přálo štěstí, její paní Julilla ji propustila na svobodu. S paní ji zároveň pojilo pevné pouto a tajemství, které se neměl nikdo dozvědět. Andromeda učinila slib, že až se Julillino dítě narodí, tak ho zachrání. Julilla se obávala o osud svého dítěte, domnívala se, že až přijde na svět, tak bude zabito, jelikož Julilla byla obviněna z nevěry, tudíž bylo nejisté, zda je otcem manžel. Hvězdy k dítěti nebyly nakloněny ani ve vztahu k Tiberiovi, pro něhož je to sok, jeho a jeho potomků, jelikož nadále to bude Augustovo právnouče, chlapec z juliovského rodu s právy žádat moc. Ihned po porodu se syna ujala Andromeda a našla mu nový domov, odnesla ho do rodiny knihkupce Bruta a jeho ženy Sergie, kteří ztratili malou dcerku. Ti Andromedu znali z doby, kdy na pohřbu znázorňovala jejich oplakávané dítě. Smrt jediného dítěte nesli velmi těžce. Rodina se dítěte ujala, tak Andromeda splnila slib, který své paní dala.¹⁸³ Conopas zažádal o propuštění paní Julillu jako odměnu za mlčení o osudu jejího dítěte. V knížce se píše, že by pro Tiberia přestal být užitečný, z čehož lze soudit, že novým pánem by se stal on. Také věděl, že v případě, kdy se Julilla nepřizná, tak bude mučen a ukřižován s ostatními otroky.¹⁸⁴ Také *tonstrix* Helena byla paní propuštěna na svobodu, jelikož usoudila, že na opuštěném ostrově nepotřebuje *tonstrix*, která by jí česala složité účesy. Andromeda se domnívala, že Julillino srdce nad Helenou pookřálo a Julilla uznala, že si Helena zaslouží klidný život.¹⁸⁵ Podobně se poštěstilo i Lykovi, jehož pán Lucius Aemilius Paullus rovněž propustil ze svobodné vůle.

¹⁸³ KINKELOVÁ 2007, s. 391-398.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 400.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 399.

6.2 Propuštěnci

V díle vystupuje propuštěnec jménem Lycus, který na počátku příběhu koupil Andromedu. Lycus byl propuštěncem Lucia Aemilia Paulla¹⁸⁶ a patřil mezi jeho nejúspěšnější otroky, kterým daroval svobodu.¹⁸⁷

Skupina, kterou tvořili propuštěnci, se dala považovat za velmi početnou, protože počet propuštěnců vzrostl na tak vysoké množství, že skupina tvořila samostatnou společenskou vrstvu neplnoprávných občanů.¹⁸⁸ Císař Augustus pro ně rozšířil možnost získání práce: zavedl funkci augustálů, jejichž členové se starali o kult císaře.

Otroci měli nad sebou svého patrona, to jest osobu, která dříve bývala jejich pánem, ale propustila je na svobodu.¹⁸⁹ V románu jako patron nejčastěji vystupoval Lucius Aemilius Paulus, z jehož propuštěnců v knize figurovali například Lycus¹⁹⁰ a Stichus.¹⁹¹ Otrók propuštěný na svobodu se stával občanem, avšak jeho svazky s pánem nebyly zpřetrhány ani po propuštění, jelikož nebyl *ingenuus*, narozený na svobodě, otrocká minulost ho i nadále svazovala. Propuštěnec měl vůči patronovi určité povinnosti, například prokazování úcty, nesměl patrona žalovat, pokud ano, tak jen se svolením *praetora*.¹⁹²

*„Ráno musel záhy vstát, jen aby se každý den krátce po východu slunce uklonil svému patronovi, to byl osud propuštěnce, bez ohledu na to jak dávno už minul čas jeho otroctví.“*¹⁹³ Lycus svému patronovi musel i po propuštění prokazovat poctu. Nezáleželo na tom, že některé dny doslova cítil muka, každou první ranní hodinu musel i přes občasnou nelibost stát ve vestibulu s houfem dalších osob, což patřilo

¹⁸⁶ Lucius Aemilius Paullus byl syn censorsa Lucia Aemilia Lepida Paulla a manžel Augustovy vnučky Julilly. Zdroj: SÜTONIUS 2016, s. 89.

¹⁸⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 16.

¹⁸⁸ BARTOŠEK 1988, s. 138.

¹⁸⁹ SVOBODA 1973, s. 457.

¹⁹⁰ KINKELOVÁ 2007, s. 15.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 175.

¹⁹² KINCL 1990, s. 94.

¹⁹³ KINKELOVÁ 2007, s. 15.

k povinnostem klientů patrona a přinášelo to výhody oběma stranám.¹⁹⁴ Říkalo se tomu *salutatio*, byl to tradiční začátek dne. Povinnosti vůči pánovi neskončily ani po propuštění, naopak otrok při *manumissi* dával slib k rozličným úsluhám, mezi něž například patřilo doprovázení, hlídání domu, dokonce slíboval i manuální práce.¹⁹⁵ Lucius Aemilius Paullus se nikdy nezabavil svého výsadního postavení, Lycus měl povinnost odvádět mu roční dávky.

Lycus a Aemilius i nadále mezi sebou udržovali vztah, který byl prospěšný pro obě strany. Oba se podíleli na divadle, které ztrácelo od té doby, co se nedaleko od podniku otevřela nová gladiátorská škola. Aemilius navrhl, že by se spojili, avšak to Lycus odmítl se slovy, že sám má protekci na nejvyšším místě. Další laskavost, kterou mu pán mohl poskytnout, se točila okolo udání kvůli nelegálnímu pasáctví. Úplatky, které by celou situaci vyřešily, byly nesmírně vysoké, sám by nedokázal požadovanou sumu dodat, a proto potřeboval pomoc patrona.¹⁹⁶ Významnou složkou římské společnosti byla klientela skládající se zejména z propuštěnců. Vztah mezi pánem a klientem byl poměrně úzký a těžily z něj obě strany, například klient od svého patrona dostával peněžitou podporu, patron zval své klienty na hostiny, dával jim výslužky a poskytoval právní ochranu. Vztah nebyl výhodný jen pro klienta, na oplátku musel také dávat, tudíž svého patrona podporoval politicky, například ve volbě úředníků, a hmotně, jako příklad lze uvést vykupování patronova syna ze zajetí. Svůj vrchol klientela zaznamenala za republiky, kdy vlivné osobnosti oplývali silnou základnou klientů, kterými mohli být jednotlivci, ale i celá města, dokonce i větší oblasti. I když šla za císařství šla klientela dolů a ztratila politický význam, tak nadále fungovala.¹⁹⁷

Lycus taktéž počítal s Aemiliovou podporou ve svém podnikání.¹⁹⁸ Povinnosti mezi propuštěncem a bývalým vlastníkem byly reciproční, tudíž zodpovědnost nepadala jen

¹⁹⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 15.

¹⁹⁵ KINCL 1990, s. 94-95.

¹⁹⁶ KINKELOVÁ 2007, s. 16.

¹⁹⁷ SVOBODA 1973, s. 299.

¹⁹⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 99.

na hlavu bývalého otroka, nýbrž ležela i na bedrech patrona. V době nouze byli¹⁹⁹ povinni si poskytnout vzájemnou pomoc, která by v nejzazším případě sahala až k poskytování nezbytné obživy.²⁰⁰

Lycus měl na obchodování talent, díky čemuž zbohatnul a užíval si značného jmění, v důsledku čehož oplýval velmi rozsáhlým majetkem a řadil se mezi bohaté římské občany, mezi jehož vlastnictví patřila vývařovna, hrnčířská dílna, nevěstinec, dva nájemní domy a skupina kejklířů, avšak to nebylo všechno, jelikož mezi jeho stále příjmy se řadilo i jedno divadlo, podílel se na jeho vlastnictví.²⁰¹ Mezi propuštěnci se našlo vskutku mnoho značně schopných osob, kteří našli své uplatnění v císařských kancelářích. Někteří z nich byli tak zdatní, že se vypracovali až do vedoucích míst. Našlo se mezi nimi dost jedinců, kteří se rozhodli vydat na cestu soukromého podnikání a těm, kterým se obzvláště v podnikání dařilo, přišli ke značnému majetku.²⁰² Příkladem zbohatlého propuštěnce je Trimalchio z Petroniovy *Hostiny u Trimalchiona*. Stejně jako Lycus i Trimalchio zbohatnul, k čemuž mu dobře posloužila vlastní podnikavost a nemalý důvtip.²⁰³

Propuštěnci přijímali jméno osobní a jméno rodové bývalého pána.²⁰⁴ Také Lycus dostal jméno svého bývalého pána, jeho *cognomen* pak vycházelo z jeho otrockého jména. Jeho nynější jméno znělo Aemilius Lycus. Andromeda získala jméno Vipsania Tertia,²⁰⁵ jelikož její paní nesla jméno Vipsania Julilla.²⁰⁶ Na pohlaví otroka nezáleželo, získal jen mužskou podobu jména. „*Conopas je minulost. Ten zůstal otrokem. Před tebou stojí Vipsanius Primus.*“²⁰⁷

¹⁹⁹ KINCL 1990, s. 94.

²⁰⁰ KINCL 1990, s. 94.

²⁰¹ KINKELOVÁ 2007, s. 16.

²⁰² BARTOŠEK 1988, s. 138-139.

²⁰³ PETRONIUS, Gaius Titus. *Hostina u Trimalchiona*. 1. Praha: SNKLHU, 1959, s. 17. ISBN 56/VIII-2.

²⁰⁴ SVOBODA 1973, s. 506.

²⁰⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 398.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 27.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 400.

7 Práce

Otroci zastávali mnoho práce. Římané otroky rozdělovali do dvou velkých skupin. Záleželo na umístění otroka. Nesvobodný člověk mohl patřit do městské domácnosti. Této kategorii se říká *familia urbana*. Otroek se nemusel dostat do města, ale mohl být dovezen k práci na venkově. Tuto druhou kategorii nazýváme *familia rustica*.²⁰⁸

V knize se dovídáme informace o první skupině, jelikož Andromeda se dostala do města.

Slovo *familia* překládáme jako rodina, avšak termín neodpovídá typickému pojetí rodiny, které si pod tímto pojmem představíme dnes. *Familia* s otcem rodiny v čele (*pater familias*) byla základním článkem římské společnosti. Skládala se ze svobodných a nesvobodných osob. Veškerá moc plynula z pozice otce rodiny, kterému v rukou spočívaly široké pravomoci nad celou svou rodinou (*ius vitae necisque*).

Postupně neomezená moc otce rodiny vůči svobodným členům polevila na síle, avšak *pater familias* měl neustále velkou moc nad svou *familií*, která se zúžila jen na nesvobodné členy, tedy otroky. *Familia* se stala synonymem pro označení otrocké čeledi. Označení *pater familias* nabylo významu hospodář, pán čeledi, majitel otroků.

Otroek byl tedy členem čeledi (*familia*), do níž mohl patřit jen jeden otroek, ale i stovky a tisíce otroků. Podle počtů otroků se odvíjela organizace otroků a jejich odstupňování. Pokud v domě žilo otroků málo, nebylo třeba, aby vznikala nějaká složitá organizace, avšak tam, kde se nacházelo velké množství otroků, tudíž *familia* byla velmi početná, tak tam organizace bylo zapotřebí. Ve velkých domech otroci nevykonávali stejnou práci, ale naopak každému byla přiřazena jiná, zcela konkrétní. Otroekům nebylo poskytnuto stejné postavení a životní podmínky.²⁰⁹ Tam, kde žila chudá domácnost a nalézalo se málo otroků, nebylo nezvyklé, že ti samí otroci vykonávali několik činností. Stejní otroci se starali o kuchyni a vařili, udržovali dům a stlali postele.²¹⁰

²⁰⁸ BRADLEY 1994, s. 58.

²⁰⁹ ČEŠKA 1959, s. 47.

²¹⁰ BRADLEY 1994, s. 57.

Otroci byli k nalezení kdekoliv. Pracovali na polích, v dílnách, v domech, na trzích. Byli nedílnou součástí římské společnosti.²¹¹

7.1 Práce v městských domácnostech

„V domě U tří delfínů měli otroci, kteří pracovali v kuchyni, současně za úkol i uklízet a čistit dům. U Ovidia byl kuchař a tři pomocné kuchařky, což Andromedě připadalo jako obrovský luxus. V Aemiliově domácnosti byl dokonce pro každou práci zvláštní otrok, například jeden měl na starosti pouze drůbež a nedělal nic jiného, než připravoval pokrmy z různých druhů ptactva.“²¹²

Andromeda měla u Lyka život daleko těžší. Jednalo se o znatelně chudší zázemí, než jaké našla v bohatém Aemiliově domě. Andromeda u Lyka prováděla různé práce, mezi jejíž nejneoblíbenější patřilo vylévání nočníku.

Více úkolů měl zadáno například Blandus, nový otrok, kterého Lycus koupil ve stejný den jako Andromedu. Přes den měl za povinnost roznášet jídla z kuchyně a večer dělat vyhazovače.

Ačkoliv dům U tří delfínů patřil zámožnému majiteli, tak domu nedopřával všech vymožeností, ke kterým měl potřebný kapitál, jelikož byl Lycus lakotný, jak si Andromeda na něj s ostatními stěžovala.²¹³ Hodně záleželo na majiteli, jak se o svůj majetek staral a jaký měl k němu přístup. Andromeda se tam ale neměla příliš špatně, jistě mohla dopadnout hůř a určitě na tom byla lépe než otroci, co těžce pracovali na polích na venkově.

Ve velkých a bohatých domech existovala široká škála prací, které byly otrokům přisuzovány. Po Andromedě bylo jen vyžadováno, aby bavila svou paní, jiných povinností byla oprostěna.

Čím bohatší byl pán, tím více otroků si mohl dovolit.²¹⁴ Odstupňování si můžeme všimnout u popisu kuchyně Lyka, Ovidia a Aemilia. U Lyka kuchaři vykonávali

²¹¹ JOSHEL 2010, s. 163.

²¹² KINKELOVÁ 2007, s. 141.

²¹³ Tamtéž, s. 55.

²¹⁴ JOSHEL 2010, s. 163.

několik prací najednou, kdežto Ovidius si mohl dovolit, aby se kuchař věnoval jen své činnosti a pozornost nerozdroboval kvůli jiným povinnostem. Aemilius si mohl dovolit více otroků než Lycus, kteří mohli vykonávat úzce vymezené práce.

Římané dbali na vzhled, takže si pořizovali otroky, kteří jim uměli vytvořit nádherné složité účesy, avšak samotný krásný účes nestačí, čili potřebovali holiče, kteří se starali o stříhání vlasů a holení vousů.²¹⁵ V knize Tanji Kinkelové vystupovala postava kadeřnice, *tonstrix*, jménem Helena, která měla na starost česání vlasů.²¹⁶

Správce domácnosti se staral o chod domu a pánův majetek. Správce Aemiliova domu se jmenoval Stichus,²¹⁷ sice byl propuštěnec, ale rozhodl se nadále setrávat ve službách Aemiliova domu.²¹⁸ Stichus měl na starosti své poddané a další otroky, zajímal se o jejich blaho a plnění práce.²¹⁹ Joshel ve své knize píše, že bylo zcela běžné, aby ostatní otroci nebo propuštěnci dohlíželi na jiné otroky, také víme, že se například starali o výchovu dětí otroků, zajímali se o to, kdo přišel, kdo odešel.²²⁰

Páni ve svých otrocích našli i muzikanty, herce a čtenáře.²²¹ Tento bod nejlépe sedí na Andromedu mající za úkol bavit Julillu,²²² avšak své bavičské schopnosti nezužitovala jen u ní, ale i u Lyka, u něž pracovala ve skupině kejklířů, umělců, po nichž bylo požadováno, aby uměli hrát a oplývali alespoň nějakým stupněm akrobatických schopností. A tak se Andromeda musela učit nejrůznějším pohybovým kouskům, například skokům a kotrmelcům, stojkám na ruku i žonglování.²²³

²¹⁵ JOSHEL 2010, s. 180.

²¹⁶ KINKELOVÁ 2007, s. 221.

²¹⁷ Tamtéž, s. 140.

²¹⁸ Tamtéž, s. 175.

²¹⁹ Tamtéž, s. 140-141.

²²⁰ JOSHEL 2010, s. 192-193.

²²¹ Tamtéž, s. 180.

²²² KINKELOVÁ 2007, s. 141.

²²³ Tamtéž, s. 37-38.

Bohatší Římané si mohli dovolit takové pohodlí v podobě vlastních nosičů, kteří je v nosítkách dopravovali na delší vzdálenosti.²²⁴ Nosiči se nacházejí i v románu, kde tímto způsobem přepravovali například významný rod Fabiů²²⁵ do lázní.²²⁶ První seznámení s románovou Julillou probíhalo v momentu, kdy vystoupila z nosítek.²²⁷ Nosítka byla pro majetnější vrstvy příjemným dopravním prostředkem, v němž směli relaxovat, něco jako pro dnešní lidi auta.

Bohatí Římané vlastnili otroky starající se o jejich zdraví, otroky poskytující jim zábavu. Doktory, maséry, učitele, architektky a mnoho dalších pozic zastávali právě otroci, ať už stávající, či propuštění.²²⁸

7.2 Práce na polích

Andromedin otec byl drobný rolník, který měl špatnou úrodu a nedostatek peněz. Pokud by neprodal Andromedu, musel by rodinu zajistit jinak, řešení by se nabízelo v půjčce. Kinkelová v románu zmiňuje, že stále více svobodných rolníků nebylo schopno splácet dluhy, protože skoro všechny statky v širém okolí patřily bohatým lidem, kteří na jejich obstarávání využívali otroky.²²⁹ Do otroctví se člověk mohl dostat i kvůli dluhům, když je nezvládal splácet. V rané fázi římské republiky dlužníci ručili svým majetkem i osobou, jelikož ručit jen svou osobou bylo považováno za nežádoucí. Dlužní otroctví bylo sice roku 326 př. n. l. zrušeno Poeteliovým zákonem (napříště měl dlužník ručit pouze majetkem, nikoli svou svobodou), takže svobodný římský občan se nesměl v Římě stát otrokem, od té doby tedy do otroctví měli upadat pouze cizinci.²³⁰

²²⁴ JOSHEL 2010, s. 180.

²²⁵ Fabiové patřili k nejvýznamnějším římským patricijským rodům. Mezi nejvýznamnější představitele rodu se řadí například Fabius Pictor, dějepisec. Zdroj: SVOBODA 1973, s. 189.

²²⁶ KINKELOVÁ 2007, s. 46-47.

²²⁷ Tamtéž, s. 26-27.

²²⁸ JOSHEL 2010, s. 183.

²²⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 8.

²³⁰ SVOBODA 1973, s. 445.

V Kinkelové se dočteme, že Italikové se rodí jako svobodní, tudíž nemohou být ani prodáváni.²³¹ Ano, podle Poteliova zákona nemohl být římský občan zotročen, ovšem platilo to na území římského státu. Což byl případ Andromedina otce, její rodná vesnice se nacházela v Itálii, tudíž byl svobodný rolník. Pokud by občan upadl do otroctví cizího státu, přestal by jako Říman existovat, stal by se otrokem v cizině.²³² Ačkoliv v roce 48. př. n. l. proběhl pokus o zrušení dluhů, s návrhem vystoupil M. Caelius Rufus, skončil tento návrh nezdarem, Rufus s Milonem se ho proto rozhodli prosadit násilím, což se jim nepodařilo, za což zaplatili životem. Dlužní otroctví tedy zrušeno nebylo a v Římě dále jen kvetlo, v 1. st. n. l. se silně rozmohlo. Andromedin otec se sice narodil jako svobodný, ale do dlužního otroctví se stále dostat mohl. Pro kolóny²³³ začala být situace velmi tíživá a nedokázali dobře splácet. Statkáři proto přistoupili na jiný způsob placení nájemného, po kolónech začali požadovat místo peněz platbu v naturáliích.²³⁴

Jak je výše uvedeno, drobní rolníci začali podléhat velkostatkům (*latifundia*), které byly úzce spojené s prací otroků. V římské říši začaly vznikat ve 2. st. př. n. l. a potlačovaly individuální hospodářství drobných rolníků, ušetřeny silné konkurenci nebyly ani villy, statky střední výměry (cca do 240 jiter=60 ha).²³⁵ Velkostatky svou rozlohou villy dalece převyšovaly, rozdíl také spočíval v souvislosti půdy, poněvadž velkostatky často netvořily souvislý celek, nýbrž ve 2. a 1. st. př. n. l. byla *latifundia* jen komplexem menších a samostatných vill.²³⁶

*„Věděla, že otrokům na polích se nedaří moc dobře. Vždyť nakonec i proto trpí svobodní rolníci bídou, protože nemohou držet krok s velkými statky, kde všechnu“*²³⁷

²³¹ KINKELOVÁ 2007, s. 14.

²³² KINCL 1990, s. 90.

²³³ Kolón byl drobný rolník, bezzemek, kterému byla pronajímána velkostatkářská půda. Zdroj: SVOBODA 1973, s. 303.

²³⁴ Tamtéž, s. 155.

²³⁵ Tamtéž, s. 674.

²³⁶ Tamtéž, s. 666.

²³⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 57.

*práci vykonávají otroci.*²³⁸ Andromeda měla na paměti, že by mohlo být i hůř, jsou i otroci, kteří musí žít v daleko těžších podmínkách.²³⁹ Lopota na polích nebyla vůbec jednoduchá, otroci museli dřít do úmoru, na poli se vždy najde dostatek práce k zastání.

Práce otroků závisela na velikosti na typu a velikosti statku, kam se dostali. Někteří páni se soustředili pouze na jednu plodinu, takže se na polích pěstovaly jen hrozny, olivy, nebo obilí, někdo se věnoval ovoci a zelenině. Ostatní páni se zaměřovali na živočišnou výrobu, takže chovali dobytek.²⁴⁰ Kinkelová říká, že Andromedina rodina měla špatně, skoro nic nesklidila,²⁴¹ tudíž se s největší pravděpodobností věnovala pěstování obilnin, ale také se mohla starat o olejninu či luskoviny, ale velkostatky, kde dřelo spoustu otroků, pro ni byly silnou konkurencí. Na velkostatech se nacházelo velké množství prací, které otroci zastávali. Vyjmenujeme si některé z nich. Na statku byla k nalezení práce pro otroky, kteří měli pečovat o drůbež. Nacházeli se zde sadaři a zahradníci, včelaři, rybáři, honci a hajní. Nechybělo obdělávání pole,²⁴² pasení skotu, péče o selata a prasnice. Seznam prací je velmi dlouhý a nemůžeme si vyjmenovat všechny činnosti, které šlo na statku vykonávat, avšak organizace práce na velkostatech byla velmi důmyslně vymyšlená.²⁴³ Jak si stěžuje Andromeda, velké statky zastaly mnoho práce, takže svobodní rolníci nemohli s nimi udržet krok a za nimi zaostávali, takže museli svůj život žít v chudobě.²⁴⁴

*„Pro všechny děvky a domácí otroky bylo vždycky ve špatných dnech útěchou vědomí, že se mají mnohem lépe než otroci v kamenolomech, nebo dokonce v dolech. Ti dostávali jen tolik jídla, aby neumřeli hladu, a zřídka se dožili třiceti let.“*²⁴⁵ Jistě se dá

²³⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 57.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ JOSHEL 2010, s. 166-167.

²⁴¹ KINKELOVÁ 2007, s. 10.

²⁴² ČEŠKA 1959, s. 67.

²⁴³ Tamtéž, s. 70.

²⁴⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 57

²⁴⁵ Tamtéž.

předpokládat, že zde byla práce těžká a krutá. V těchto odvětvích většinou pracovali otroci z trestu.²⁴⁶

²⁴⁶ ČEŠKA 1959, s. 75.

8 Život otroků

Kvalita života otroků se lišila dům od domu, nedá se zjednodušit na jednu jedinou definici. Velmi záleželo, k jakým lidem se dotyčný dostal, jestli k bohatým, chudým, taktéž se počítala práce, jíž měli přiřazenou. V neposlední řadě nesmíme opomenout pánovu povahu a vztah k otrokům. Na kvalitě jejich života záviselo mnoho faktorů.

Zajímá mě, jak vypadal jejich každodenní život. Co obvykle jedli, co si oblékali, v čem bydleli, a jakým způsobem se to lišilo od svobodných občanů, pro něž pracovali.

Domnívám se, že je to velmi důležité téma, jelikož Andromedu doprovázíme na cestě jejím životem, trávíme s ní její čas, který je poznamenán obvyklými každodenními úkony. Dle mého názoru nemůžeme vynechat ani takovéto součásti otrockého života, zároveň je autorka nemůže opomíjet v rozsáhlém románu, který o životě otroků pojednává, proto je vhodné, abychom si tyto obyčejné záležitosti představili. Taktéž se zaměříme na ty temné stránky, kam tresty a násilí páchané na živých bytostech patří, ale i veselé momenty, kam musíme zahrnout svátky, kterým se Tanja Kinkelová ve svém románu věnuje.

8.1 Tresty a násilí

Páni se ke svým otrokům chovali různě, někteří se snažili o mírný přístup, jiní se neostýchali použít tvrdších metod k vydobytí autority. Žádný vlastník otroka si nepřál, aby byl ohrožován svým majetkem, nýbrž požadoval od něj respekt, tudíž jako fungující prostředek se hodilo udržovat ho ve strachu.²⁴⁷

„Ale včera cestou z lázní procházeli kolem otroka, kterého jeho pán bičoval na ulici.“²⁴⁸

Nevíme, z jakého důvodu pán otroka bil. Andromeda si z toho vzala, že než aby riskovala výprask, jaký spatřila cestou z lázní, tak raději poslušně plnila povinnosti, které se jí přičily, jako bylo vynášení nočníku po Sosiiným špatném jednání s ní.²⁴⁹ Bičování se řadilo mezi nejrozšířenější tresty, které se staly pro mnoho otroků smutnou

²⁴⁷ BRADLEY 1984, s. 113.

²⁴⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 57.

²⁴⁹ Tamtéž.

a běžnou součástí života. Někdy stačilo pro pána jen málo oprávnění, aby se dopustil²⁵⁰ násilí na otrokovi. Stačilo, aby otrok něco pokazil a už ho čekal bič. Někdy stačilo dokonce ještě méně, například reptání, hlasitost, dokonce jen kašláním a kýcháním vedlo některé pány k použití krutých prostředků, mezi něž bič jistě patří.²⁵¹

Joshelová píše, že římscí autoři tvrdí, že pán dokonce nemusel mít vůbec žádný důvod otroka potrestat, někdy si jen potřeboval na někom vylít zlost a otrok měl tu smůlu, že byl nejbližší po ruce a pán se nebál mu narozdíl od výše postavené osoby ublížit. Mnoho římských autorů kritizuje tělesné trestání otroků a takovéhle jednání považuje za projev nízkého sebeovládání, avšak autoři nepopírají pánovu moc nad otrokem.²⁵²

„Dával si posílat odsouzenec k smrti pro svou nádrž murén . A když mu nestačili. krmil ta svoje milá zvířátka otroky.“ Mluví se o Vediovi Polliovi, který byl svým vztahem k murénám proslulý. Práví se, že jako potravu k murénám poslal například chlapce, který rozbil křišťálovou číši.²⁵³

K této tématice se uchyluje též Tanja Kinkelová, v jejíž knížce paní Julilla potrestala chování Charis, jejíž jednání se neslučovala s požadavky, které po ní žádala, tudíž zklamala její důvěru. Charis se provinila tím, že svou paní špehovala a snažila se jí zabránit v otěhotnění. Andromeda sama dostávala v domě u Lyka výprask v případě,²⁵⁴

²⁵⁰ JOSHEL 2010, s. 122-123.

²⁵¹ Jak se mohl otrok bránit násilím na něm dopouštěném? Bylo možné, aby se otrok mohl dovolávat práv na slušné zacházení? Otroci mohli zajít za městským *prefektem*, který měl na starost vyslechnout si stížnosti otroků na nesprávné a kruté jednání s nimi. Městský *prefekt* byl součástí Augustovy kanceláře. Stížnosti mohly být vyslyšeny pravděpodobně od založení kanceláře, pokud ne, tak jistě brzy poté. V provinciích tuto funkci zastával místodržící. Nevíme, jak to probíhalo v praxi. *Prefekti* jistě také patřili mezi vlastníky otroků, takže nemuseli být plně otevření stížnostem. Další překážkou pro otroky mohla být dostupnost *prefekta*, avšak vypadá to, že v Římě existovala jakási speciální síť, kde jste mohli *prefekta* zastihnout. Problém se mohl jevit v tom, aby otrok vůbec mohl *prefekta* navštívit, jelikož jeho pán jistě neměl v zájmu poslat ho pryč, aby si mohl jít na něj stěžovat. Jedna z možností, proč něco takového bylo otrokům umožněno, se nabízí v prevenci odvety za kruté zacházení, jelikož římské právo zvýhodňovalo elity. Zdroj: BRADLEY 1987, s. 123-124.

²⁵² JOSHEL 2010, s. 122-123.

²⁵³ BRADLEY 1987, s. 121.

²⁵⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 159-163.

že něco rozbila, takže předpokládala, že takový trest stihne i Charis za její provinění, avšak se spletla, Julilla nezamýšlela Charis potrestat takovým mírným trestem, nechtěla, aby ze zrady, které se na ní dopustila, vyvázla příliš lehce, navíc se bála, že ostatní otroci budou Charis následovat, jelikož se nebudou bát, že budou příliš potrestáni, takže nebudou váhat nechat se uplatit Liviinými penězi jako Charis. Andromeda si vzpomněla na Pollia a jeho murény, takže došla k závěru, že paní Julilla chystá Charis popravit. Po Andromedině přímlově byl Charisin trest snížen a její nový rozsudek zněl uvržení do podsvětí Subury, což znamenalo, že bude pracovat jako prostitutka. Andromeda jí svým zásahem zachránila život, avšak odsoudila ji k velmi těžkému životu. Trest navrhla ona sama, avšak svým rozhodnutím nebyla plně spokojená.²⁵⁵

Dochovala se nám zmínka o neposlušném otrokovi, kterého Augustus potrestal za to, že si vzal úplatek. Ten otrok se jmenoval Thallus. Thallus nebyl odsouzen k smrti, jak se v románu bála Andromeda, že se tak stane Charis. Koneckonců Charis se dopustila vážnějších zločinů než Thallus, mnohem těžších než pouhé braní úplatků. Víme, že Thallus musel za své hříchy pykat, proto ho čekal velmi bolestivý trest. Bylo rozhodnuto, že jeho provinění se vyváží tím, že mu budou zlomeny obě nohy.²⁵⁶

Otroci, kteří dělali problémy, měli zvláštní označení. Na jejich čelech byla tetování, která identifikovala je a zločiny, které spáchali.²⁵⁷ Lycus v jedné části Andromedě vyhrožoval, že pokud se pokusí o útěk, dostane obojek.²⁵⁸ Pokud se otrok pokusil o útěk a byl chycen, nosil kovový límec upevněný kolem krku. Na límci uprchlého otroka si člověk mohl všimnout rytiny, na níž se nalézalo oznámení, že jde o uprchlého otroka a přání, aby byl opět navrácen svému právoplatnému pánovi.²⁵⁹

²⁵⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 159-163.

²⁵⁶ BRADLEY 1987, s. 121.

²⁵⁷ JOSHEL 2010, s. 120-121.

²⁵⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 25.

²⁵⁹ ČEŠKA 1959, s. 71.

8.2 Jídlo

Jídlo patří mezi nedílnou součást lidského života, ani autorka nemohla opomenout otázku stravy ve svém románu. Jídlo v *Dcerách Říma* hraje důležitou roli především v podobě rybí omáčky nazývané *garum*, jelikož první část románu se odehrává ve vývařovně, kde *garum* připravovali.

Autorka ve svém románu zevrubně popsala přípravu oblíbené rybí omáčky, která byla zdlouhavá a pro dnešního člověka nepříliš lákavá, jelikož hlavní přísadu představovala silně prosolená ryba, která se několik měsíců nechala na slunci, aby se rozpadla. Podle jedné z otrokyň z románu bylo potřeba nejméně dvou měsíců, aby omáčka dobře chutnala a měla správný říz.²⁶⁰ Po měsících strávených na sluníčku se ryba smíchala například s vínem a propasírovala. Výsledkem byla široce oblíbená omáčka, kterou si dopřávala široká škála společnosti, jedli ji otroci i páni.

Rybí omáčka dosahovala nebývalé popularity a stala se běžnou součástí římského jídelníčku, dokonce si ji veřejnost natolik oblíbila, že ji konzumovala nejen ve slaných pokrmech, ale i v těch sladkých. V pracích Marka Gavia Apicia se dá nalézt na tři sta padesát receptů s využitím této omáčky.²⁶¹

Otroci se v knížce od Tanji Kinkelové živilí špaldovou kaší, kterou jedla jak v Lykově domě, tak i u Aemilia Paulla. U Lyka ji běžně konzumovala při snídani, dostávala jí vrchovatě od otrokyně pracující v kuchyni. Pokrmy ze špaldy byly dost rozšířené a je to jídlo dodnes považované za zdravé. Andromeda vzpomínala na doby, kdy ještě žila u rodičů, matka připravovala špaldové těsto, aby jim ho zbylo více na delší dobu, tak ho matka nastavovala žaludy.

V Lykově domě dostávali chleba z pšeničné mouky, avšak aby ušetřil, tak dával svým otrokům pšeničnou mouku teprve po prvním prosetí, takže se v ní nacházely plevy.²⁶² Otroci nejčastěji k jídlu dostávali chléb, jemuž se říkalo *cibaria*, jenžto šlo především

²⁶⁰ KINKELOVÁ 2007, s. 37.

²⁶¹ Fish Sauce in the Ancient World. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/1276/fish-sauce-in-the-ancient-world/>.

²⁶² KINKELOVÁ 2007, s. 36-37.

o zajištění funkčnosti a přežití otroků. Otroci často konzumovali obiloviny ať už v podobě chleba, samotných zrn, či v nějaké formě polévky. Dalším běžným jídlem bylo *pulmentarium*, kaše, která se jedla s chlebem. Kaše mohla být uvařena z různých potravin podle ročního období a jejich dostupnosti.²⁶³

V Aemiliově domácnosti si Andromeda znatelně polepšila. Uvádí, že špaldová kaše se konzumovala každý den, avšak někdy ji paní Julilla kolem třetí hodiny pozvala k sobě, což znamenalo, že se směla zúčastnit bohatší snídaně, takže místo špaldové kaše si mohla dát něco lepšího.²⁶⁴ Třetí hodina v přepočtu na dnešní měření času spočívala zhruba na osmé až deváté ranní hodině. Římané se totiž řídili podle Slunce, k čemuž jim sloužily sluneční hodiny. O letním slunovratu třetí hodina značila cca v osm hodin, třináct minut a 30 vteřin, o zimním slunovratu to bylo devět hodin, čtyřicet šest minut a třicet vteřin.²⁶⁵ Ze stolu si Andromeda mohla vzít čerstvý chléb, sýr a olivy.

Andromeda si však na stravu nemohla nikdy stěžovat. Správci Stichovi záleželo na tom, aby otroci z jeho domácnosti byli sytí a plní síly, jelikož si myslel, že když je to domácnost vnučky císaře Augusta, tak nikdo v ní nesmí žít v bídě. Domníval se, že je povinností obyvatel domu reprezentovat jeho blahobyť, takže jídla bylo dostatek pro každého člena a nikdo se hlady netrápil.²⁶⁶

Otroci v domácnostech běžně dojívali jídlo, které zanechali jejich páni, případně návštěvy. Někteří vstřícnější páni sami zbytky nedojedených pokrmů rozdělávali mezi své otroky.²⁶⁷ Podle několika pramenů lze usoudit, že otroci, kteří pracovali u drobných rolníků, jedli totéž, co jejich páni.²⁶⁸

²⁶³ BRADLEY 1994, s. 81-82.

²⁶⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 140.

²⁶⁵ KEPARTOVÁ, Jana. *Římané a Evropa*. 1. Praha: Karolinum, 2005, s. 70. ISBN 80-246-0862-6.

²⁶⁶ KINKELOVÁ 2007, s. 140-141.

²⁶⁷ JOSHEL 2010, s. 132.

²⁶⁸ ČEŠKA 1959, s. 86.

Ráno se chystala snídaně (*ientaculum*), poledne bylo vymezeno pro hlavní jídlo (*cena*), večer pojídali večeři (*vesparna*), čas od času podávali odpolední svačinu (*merenda*). Hlavní jídlo (*cena*) se postupně posunulo blíže k večeru a v poledne se jedla přesnídávka (*praendium*).²⁶⁹

Andomeda si pochvalovala v nové domácnosti u Julilly mnohem lepší stravu, než jaká se jí dostávala u Lyka, jenžto zde mohla k snídani jíst čerstvý chleba, sýr a olivy.²⁷⁰

Chleba si v nejstarších doma pekli Římané sami doma, ale ve 2. st. př. 1. došlo ke změně, poněvadž v té době se začaly popularizovat veřejné pekárny. Sýr se vyskytoval v kravské, kozí, ovčí a kozí variantě, kozí se také udíl. Chutný sýr se dovážel z Galie Narbonské.²⁷¹ Olivy byly do Itálie dovezeny z Řecka, nejprve se pěstovaly v Kampánii, později došlo k rozšíření do celé Itálie, kde se hojně začaly pěstovat na velkostatech. Z oliv se vyráběl olivový olej.²⁷²

V Aemiliově domě se připravovaly nejrůznější druhy masa, oblíbě se těšila drůbež, podávaly se ryby i jiná masa.²⁷³ Drůbež patřila mezi nejpopulárnější masa, jedli se holubi, slepice, kuřata, též některé druhy divokého ptactva, například křepelky, koroptve a tetřevi. Rozvoj obchodu, zejména s Orientem, přinesl do římských domů nová koření, včetně exotických pokrmů jako pávi u Asie, bažanti z Černomoří a perličky ze severní Afriky. Nescházela ani zvěřina (zajáci, srnčí, kančí maso) ani ryby sladkovodní, mořské a měkkýši.²⁷⁴

Jedním z chodů, o kterých Kinkelová píše, jsou ústřice, mušle polité omáčkou vonící po rybí omáčce, medu a kmínu. S tímto chodem se Andromeda též setkala u bohatě prostřené tabule u Julilly.²⁷⁵

²⁶⁹ SVOBODA 1973, s. 590.

²⁷⁰ KINKELOVÁ 2007, s. 140.

²⁷¹ SVOBODA 1973, s. 590.

²⁷² Tamtéž, s. 433.

²⁷³ KINKELOVÁ 2007, s. 141.

²⁷⁴ SVOBODA 1973, s. 590.

²⁷⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 181.

Ústřice se dočkaly obliby v 2. st. př. n. l. Omáčky se řadily mezi nepostradatelné přísady v kuchyni, bez nich se podávání masa neobešlo. Med byl též velmi oblíbený, používal se i při přípravě masa, sladily se všechny druhy masa a některé vnitřnosti vkládali do oslazené vody.²⁷⁶

8.3 Bydlení

Mnoho římských autorů si pod pojmem pokoj pro otroky představuje malé a stísněné prostory, to samé potvrzují archeologické vykopávky.²⁷⁷

Tanja Kinkelová v románu taktéž popisuje bydlení hlavní hrdinky a dalších postav. Andromeda za svůj život v otrockém stavu poznala dva příbytky, dva pány, a ačkoliv oba páni se pyšnilo nemalým majetkem, tak Andromeda pocítila rozdíl. Ano, Lycus oplýval nemalým jměním, avšak není to nic oproti Aemiliovi, manželovi vnučky císaře Augusta, který pařil k římské aristokracii, takže si mohl dovolit bohatší zázemí, což se výrazně odrazilo na životní úrovni personálu.

Představme si, jak se žilo v Lykově domě. Připomeňme si, že se jednalo zároveň o vývařovnu a nevěstinec, nacházející se ve čtvrti jménem Subura. „*Bydlela ted' v kamenném domě. To si denně opakovala naplněná hrdostí a úžasem. Většina domů ve čtvrti - která se, jak jí sdělili, jmenuje Subura - byla ze dřeva, avšak Lykův dům nikoli. A přitom tady on ani nežil.*“²⁷⁸ Samotný Lycus žil na Esquilinu, což je jeden z římských pahorků, ležící severovýchodně od Kolosea a Traianových term.²⁷⁹ Lycus si mohl dovolit kamenný dům, což ve čtvrti, v níž se dům nacházel, nebylo obvyklé. Většina domů byla postavená ze dřeva. Kamenný dům si mohla dovolit jen majetná vrstva, k níž Lycus patřil. Dům měl několik pater a schody, což ztrpčovala život malé Andromedě. V přízemí se nacházela kuchyně. V prvním patře byly umístěny prostory pro prostitutky a ve druhém patře se spalo. Rozdíl mezi prvním a druhým patrem byl²⁸⁰

²⁷⁶ SVOBODA 1973, s. 590.

²⁷⁷ JOSHEL 2010, s. 136.

²⁷⁸ KINKELOVÁ 2007, s. 29.

²⁷⁹ LÖWE, Gerhard a Heinrich Alexander STOLL. *Antika ABC*. 1. Praha: Orbis, 1974, s. 71.

²⁸⁰ KINKELOVÁ 2007, s. 29-31.

v tom, že v komoře v prvním patře vždy stála jen jedna postel, kdežto v druhém patře místnosti sdílelo několik žen.²⁸¹

Když Andromeda do nového prostředí přišla, žádná prostitutka jí nenabídla, aby s ní sdílela postel, navíc nenašla žádné místo, kde se mohla uložit ke spánku. Později jí Arellius řekl, že je u něj volný kout a může tedy pokoj sdílet s ním.²⁸²

Domácí otroci byli obvykle umístěni do jedné z malých místností, které říkali *cellae*, což do českého jazyka můžeme přeložit jako cela, kobka. Tyto malé místnosti byly běžnou výbavou velkých římských domů, používané jako sklady, pokoje mohly dobře posloužit jako stáje pro zvířata. Většina domácích otroků žila pod stejnou střechou jako jejich páni, přičemž velikost pokojů a jejich vybavení se lišilo v závislosti na majitelích a jejich bohatství a schopnosti otroků vylepšit a obohatit to, co dostali.²⁸³

Dům Aemilia Paulla a Vipsanie Julilly poskytoval naprosto jiný zážitek. Jejich dům ležel na Palatinu,²⁸⁴ což je další z římských pahorků. Palatin je nejstarší pahorek a nejdříve obydlený. V době římského císařství na něm stály císařské paláce. Stál zde i palác císaře Augusta.²⁸⁵ Toto místo už za republiky obývali významní politikové, například Gaius Grakchus, Markus Tullius Cicero a Markus Antonius. Augustus založil tradici, podle níž si i další císaři budovali paláce na tomto pahorku.²⁸⁶ Aemiliův dům navíc pařil k nejstarším patricijským domům, které tam stály.²⁸⁷ Domy byly dvojího typu: rodinný a bokový či samostatný činžovní, zde nepochybně šlo o rodinný dům, jelikož podnájemníci v něm nepřebývali, nýbrž se jednalo o soukromý dům rodiny Aemiliů, kde mohli v poklidu trávit svůj čas.²⁸⁸ Andromeda si všimla, že okna nebyla

²⁸¹ KINKELOVÁ 2007, s. 29-31.

²⁸² Tamtéž, s. 34.

²⁸³ BRADLEY 1994, s. 84.

²⁸⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 139.

²⁸⁵ LÖWE 1974, s. 181.

²⁸⁶ BURIAN, Jan. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. 1. Praha: Svoboda, 1970, s. 175. ISBN 25-128-70.

²⁸⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 139.

²⁸⁸ SVOBODA 1973, s. 159.

umístěná směrem k silnici, což poskytovalo obyvatelům domu soukromí. To bylo obvyklé, známe to podrobně z Pompejí. Vchod lemovaly staré cypřiše, které měly za úkol tlumit hluk, který se linul ze čtvrti pod Palatinem. Uprostřed atria se nacházela zahrada, rostly zde olivovníky, procházeli se pávi a v jezírku plavaly ryby, všemu dominovala mramorová Neptunova socha.²⁸⁹ Jednalo se o dům atriového typu, pro něhož bylo charakteristické, že prostřední místností bylo pravoúhlé atrium, před nímž se nacházela předsíň, které se říkalo *vestibulum*. Okolo atria se rozkládaly²⁹⁰ další obytné místnosti: ložnice (*cubiculum*), jídelna (*triclinium*), pracovna (*tablinum*), vzadu se nacházely další prostory: kuchyně, koupelna a zahrada.

Nijak se nešetřilo ani na výbavě interiéru. Židle byly černé a leštěné s vysokými, krouženými opěradly. Andromeda našla křesla spletená z vrbového proutí v pokoji paní Julilly, což jí připomínalo dřívější bydlení v Subuře. Křesla z vrbového proutí jí přišla mnohem pohodlnější.²⁹¹ Aemiliové patřili mezi bohaté obyvatelstvo, tudíž si mohli dovolit nákladnější vybavení. Luxusní křesla vybavená opěradlem vzadu sloužila jako vybavení pro významné společenské události, jinak se vyráběly židle bez opěradla, které by byly snadno přenosné.²⁹²

Aemilius Paullus si mohl dovolit vlastnit latrínu, takže Andromedě odpadla nepříjemná povinnost v podobě vynášení nočníků.²⁹³ V antickém Římě jako záchod sloužila latrína, která patřila mezi častou výbavu římských domácností, přičemž se v některých obydlích nalezlo průtokové splachování. Splachovací záchody se hodily pro vícere využití, například pro odvádění splašků z kuchyně a špinavé vody do stoky. I přes vynález²⁹⁴

²⁸⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 139.

²⁹⁰ SVOBODA 1973, s. 160.

²⁹¹ KINKELOVÁ 2007, s. 139.

²⁹² SVOBODA 1973, s. 409.

²⁹³ KINKELOVÁ 2007, s. 140.

²⁹⁴ KEPARTOVÁ, Jana. Latrina Romanorum aneb sedm mudrců na záchodku. Dějiny a současnost. 2003, roč. 25, č. 2, s. 1.

latrín se používaly přenosné nádoby pro jejich jednoduché zacházení,²⁹⁵ jak se můžeme dočíst v případě Andromedy v době, kdy žila u Lyka.²⁹⁶

Pro velké množství otroků se musely také vymezit rozsáhlé prostory. Andromeda poznamenávala, že pokoje, kde spali otroci, byly velmi obrovské. Andromeda si v každé místnosti všimla asi dvaceti lidí. V celém domě se nacházelo nejméně deset takových místností. Podle Andromedy dům Aemilia Paulla a Vipsanie Julilly obývalo více otroků než u nich na vsi rolníků.²⁹⁷ Některé velké římské domácnosti měly místa, která byla vyhrazena přímo otrokům, o čemž se můžeme přesvědčit například v Římě, kde v domě Marka Aemilia Scaura archeologové našli třicet malých pokojů pravděpodobně určených zde pracujícím otrokům.²⁹⁸

V domě na Palatinu Andromedě přiřkla paní Julilla daleko menší pokoj. Velikostí se rovnal zhruba rozměrům pracovních pokojů prostitutek v Lykově domě. Pokoj už někdo obýval, muž jménem Conopas, trpaslík, o němž jsme již hovořili.²⁹⁹ Sdílení pokoje s jinými otroky bylo běžnou praxí, otroci nesdíleli jen pokoje, ale i například postele.³⁰⁰

8.4 Šatstvo

Nejběžnějším oděvem otroků byla tunika, jež vypadala jako jakási lněná nebo vlněná košile, okolo jejíhož pasu se nosil pásek. Tuniku nenosili jen otroci, byla běžným oděvem Římanů. Tento jinak běžný oděv se dal nějakým způsobem ozdobit, aby označoval určitou skupinu lidí, například senátorům na tóze vynikal široký purpurový pruh.³⁰¹

Andromeda taktéž jako mnoho jiných lidí nosila tuniku, takže ji autorka ve svém románu popisuje. „*Andromeda pečlivě složila svou chatrnou tuniku z ovčí vlny*“³⁰²

²⁹⁵ KEPARTOVÁ 2003, s. 1.

²⁹⁶ KINKELOVÁ 2007, s. 55.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 129

²⁹⁸ JOSHEL 2010, s. 138.

²⁹⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 129.

³⁰⁰ JOSHEL 2010, s. 137-138.

³⁰¹ LÖWE 1974, s. 261.

³⁰² KINKELOVÁ 2007, s. 48.

a hrudní pás, minci od Arellia vsunula do pusy mezi zuby a tvář, dodala si odvahy a vydala se naproti k nejlepším sandálům a nejsvětější tunice."³⁰³

Tunika se nenosila jen samotná, přehazoval se přes ni plášť z vlny nebo kůže. Účelem pláště byla ochrana proti dešti a ve studených dnech poskytovala teplo.

Tunika byla univerzální oblečení, jejíž oblékání si osvojili široké vrstvy obyvatel. Ačkoliv se tato část oděvu produkovala ve velkém, tak všechny tuniky nevypadaly stejně, rozhodně byste je dokázali od sebe rozlišit, lišily se ve stylu i materiálu.³⁰⁴

„Samozřejmě neměla žádná z žen purpurový lem tuniky, něco takového náleželo jen ke štolám počestných, vdaných a především zámožných žen. Ale podle plátna tuniky bylo možné soudit, jak bohatá je rodina, k níž nositelka tuniky patří."³⁰⁵ Zdá se, že rozdíl mezi otrokem a svobodným člověkem spočíval především v kvalitě oblečení, takže někdo, kdo měl hluboko do kapsy, ale byl svobodným člověkem, avšak nosil oděvy nízké kvality, tak mohl být zaměněn s otrokem.³⁰⁶

„Navíc Liberalia využilo hodně rodin k tomu, aby synům poprvé oblékli tógu a uvedli je do světa mužů."³⁰⁷ Mužští občané měli právo nosit tógu, které si dekorovali podle své senátorské hodnosti. Tóga byla nošena jako svrchní šat. Jednalo se o kus látky o rozměrech 5,60 m na délku a 2,20 m na šířku. Na jednom konci musel být rovný a na druhém zakulacený. Tóga se specificky nosila na těle. Jeden konec měl volně splývat z levého ramene k nohám. Mezi specifika patřilo zakrývání levé ruky záhybem. Druhý konec byl uvázan tak, aby směřoval od levého ramene přes záda až k pravé lopatce, pokračoval dále přes prsa a konec látky byl přehozen přes levé rameno tak, aby tóga sahala až k nohám. Od doby císařství se tóga nosila jen při slavnostních příležitostech, proto se běžně jindy nahrazovala palliem.³⁰⁸ V románu nosil tógu

³⁰³ KINKELOVÁ 2007, s. 48.

³⁰⁴ JOSHEL 2010, s. 132.

³⁰⁵ KINKELOVÁ 2007, s. 48.

³⁰⁶ JOSHEL 2010, s. 132.

³⁰⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 101.

³⁰⁸ LÖWE 1974, s. 257.

například Publius Ovidius Naso,³⁰⁹ jelikož pocházel z vyšších vrstev, patřil totiž ke starobylému jezdeckému rodu.³¹⁰

„Měla na sobě těžkou štolu vdané paní, kterou dříve skoro nikdy nenosila a která jí zakrývala plavé vlasy i postavu.“³¹¹ Takto autorka představila Jullilu při prvním vystoupení v románu. Ženy se oblékaly do štol, což bylo dlouhé roucho, které se nosilo přes tuniku. Rovněž jako tóga byla štola velmi dlouhá, sahala až ke kotníkům. Štolky se zdobily purpurovým lemem nebo zlatým lemováním na rukávech, krčním výstřihu a na dolním okraji.³¹²

8.5 Svátky

Tanja Kinkelová se poměrně široce rozepisuje o svátcích, které se v Římě konaly. V Římě se slavilo často a s oblibou, takže není k podivu, že jich existovalo značné množství. Mezi nejdůležitější svátky se řadí Saturnálie, Bakchanálie, Luperkálie a také rituály, které se konaly na počest Bona Dea, což se do češtiny překládá jako dobrá bohyně.³¹³ My se podíváme především na svátky, které se otroků přímo dotýkaly a o nichž Tanja Kinkelová v *Dcerách Říma* píše.

Římané si užívali svátky, což se promítlo do množství konaných svátků, kterých pro nás bylo nepředstavitelně mnoho, Římané se v tomto směru nedrželi zpátky, o čemž se můžeme sami ujistit. Během jednoho roku se konaly náboženské festivaly a hry (*ludi*). Bradley uvádí, že za dob Augusta se v Římě za jeden rok vystřídalo 77 oslav, přičemž některé z nich se překrývaly. Později se číslo zvýšilo na neuvěřitelných 177 konaných³¹⁴ slavností. Tato skutečnost se odráží v románu *Dcery Říma*, kde se příběh průběžně prolíná s oslavami tolik běžnými a samozřejmými pro tehdejší život.

³⁰⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 249.

³¹⁰ SVOBODA 1973, s. 446.

³¹¹ KINKELOVÁ 2007, s. 27.

³¹² LÖWE 1974, s. 241.

³¹³ KINKELOVÁ 2007, s. 418.

³¹⁴ BRADLEY 1987, s. 41.

Pro otroky neznamenal, že když se venku konal některý festival, tak mohli využít tolik času, kolik za den chtěli, ne, pro ně platilo, že museli splnit všechny povinnosti, které jim byly uloženy jako jakýkoliv jiný den. Koneckonců své povinnosti museli plnit i otroci v *Dcerách Říma*. Navíc otroci měli omezení. V případě her byl omezen počet osob, které mohly v jeden čas na hru jít, aby nebyl narušen chod domácnosti. Stejně tak nebylo jednoduché získat vstupenky. Někdy se povedlo vyrazit na hru s pánem.³¹⁵

Lemurie, slavnost, která se konala devátého, jedenáctého a třináctého května. Svátek byl pořádán na počest duchů mrtvých, kteří zemřeli násilnou či předčasnou smrtí. Duchům zemřelých se říkalo lemurové. Staří Římané věřili, že lemurové v těchto dnech bloudí světem a nemohou najít mír. Římané se jich obávali, a tak vymysleli rituál, který je měl zahnat pryč od jejich dveří, domu a rodiny. Rituál se konal poslední den svátku. Pán domu o půlnoci procházel domem. Lemury nesměl spatřit, a proto musel od nich mít odvrácenou tvář. Ke splnění rituálu hospodář nutně potřeboval boby, které při rituálu plnily důležitou funkci. Boby posloužily hospodáři v boji proti lemurům. Jejich účelem bylo, aby je pán domu s odvrácenou hlavou házel vstříc lemurům. Rituál měl svůj pevný řád, který se nedal obejít, takže aby fungoval, bylo nutné, aby je proti nim hodil devětkrát a devětkrát provolal, že tímto činem vykupuje rodinu z jejich moci.³¹⁶

„Urozený Aemilius Paullus neměl na nohou žádnou obuv, přišel bos, jak vyžadoval rituál. Palce a ukazováčky spojil do kroužků. Stichus a tonstrix Helena předstoupili s fazolemi a miskou vody. Aemilius Paullus poklekl před maskami a bystami předků, které obvykle stojí v knihovně, sklopil hlavu a v podávané vodě si omyl ruce. Většinou se díval trochu nepřítomně a hodně se usmíval, ale tuto noc vypadal velmi vážně a odměřeně. Vstal, nabral první hrst fazolí a vydal se na obchůzku domem.“³¹⁷

Andromeda byla součástí obřadu a pozorovala, jak Aemilius Paullus rozhazuje fazole a pronáší ochranné formule.³¹⁸

³¹⁵ BRADLEY 1987, s. 41.

³¹⁶ SVOBODA 1973, s. 338.

³¹⁷ KINKELOVÁ 2007, s. 226.

³¹⁸ Tamtéž.

Saturnálie se pořádaly sedmnáctého prosince. Byl to svátek konaný na počest boha Saturna. V *Dcerách Říma* se píše, že to byl nejoblíbenější svátek služebnictva.³¹⁹ Pro otroky byl výjimečný tím, že tento den byl využit k tomu, aby se zrušily všechny rozdíly mezi stavy. Zábavnou část tvořila částečná výměna role mezi otroky a jejich pány, takže si tento den služebnictvo užívalo, jelikož jim bylo dopřáno stejných práv jako jejich pánům. Saturnálie byly jejich nejoblíbenější svátky, protože kdy jindy se jim poštěstilo, aby někdy stáli na opačné straně rolí než tento výjimečný den.³²⁰ Původ Saturnálií vychází ze zlaté doby vlády boha Saturna. Za jeho vlády žádný člověk nestrádal, všeho byl nadbytek, tudíž nikdo nepotřeboval otrockou práci, všichni lidé si byli rovni, nikdo nestál mimo společnost, jelikož byli svobodní.³²¹

Nonae Caprotinae se konaly sedmého července a pro služebnictvo, zejména děvečky, to byl rovněž oblíbený svátek. Kinkelová ve svém románu píše, že děvečky ho měly skoro stejně rády jako Saturnálie.³²² Tento den si otrokyně a propuštěnkyně směly dovolit obléct šaty svých paní. Ženy táhly městem a v ruce držely fíkovou ratolest. Fíková ratolest byla určena k tomu, aby s ní ženy šlehaly všechny muže, na které narazily. Ženy se mužům zároveň vysmívaly, nestyděly se vyslovovat drsné a obscénní vtipy,³²³ vlastně čím drsnější vtipy byly, tím lépe. Pokud žena městem procházela mlčky, proviňovala se na bohyni Junoně. Muži neměli příliš možností na obranu. Pokud se chtěli bránit před ranami fíkovými ratolestmi a posměchy žen, tak museli obětovat mléko bohyni Junoně.³²⁴

V knížce se Andromedy jedna Germánka ptá, proč si muži takovéto jednání nechají líbit. Odpověď je prostá. Důvod všeho je, aby jejich žena zůstala plodná. Pokud udělají vše, co se má, tedy nechají se švihnout fíkovou ratolestí, načež se následně vykoupí³²⁵

³¹⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 322.

³²⁰ SVOBODA 1973, s. 549.

³²¹ BRADLEY 1987, s. 43.

³²² KINKELOVÁ 2007, s. 323.

³²³ SVOBODA 1973, s. 281.

³²⁴ KINKELOVÁ 2007, s. 322-323.

³²⁵ Tamtéž, s. 341-342.

mlékem pro bohyni, tak mohou doufat, že jim jejich žena povije alespoň jednoho syna.³²⁶

Sehnat šaty v Andromedině velikosti činilo paní Julille značný problém, jelikož žádné šaty, které by rozměry odpovídaly její drobné postavě, nevladnla. Julilla vymyslela způsob, jak jí šaty poskytnout, který spočíval v tom, že šaty položí do slané vody, jelikož ve slané vodě se šaty srážejí, tak Andromeda získala šaty od paní Julilly, které jí byly i po sražení trochu velké, avšak s pomocí stuh a spon na ní vypadaly dobře.³²⁷

V příběhu se postavy setkávají s Vestiným svátkem, který nese název po ní, takže se jmenuje Vestálie. Vestiným úkolem mezi římským božstvem bylo udržování domácího krbu. Vestálky se staraly o Vestin krb, který nesměl vyhasnout, pokud přestal planout, tak lidé měli důvod k obavám, jelikož se to považovalo za velmi zlé znamení. Musel být zažehnut nový oheň pomocí tření dřeva. Svátek trval několik dní, přičemž hlavní den spadal na devátého června. Několik dní před hlavním svátkem vestálky čistily chrám. Vestálie byly svátkem pekařů.³²⁸ V románu od Kinkelové si služebnictvo pochutnalo, jelikož každý člen domácnosti dostal do rukou pečivo.³²⁹ O Vestě jako bohyni pekařů píše Ovidius. V *Kalendáři* ke svátku píše, že rolníci pšenici dříve jen pražili v peci, ale nyní se chléb chystá ve žhavém popelu na samém krbu, proto mají pekaři v úctě královnu krbů.³³⁰

Liberálie se konaly sedmnáctého března a byly zasvěceny dvěma bohům, jejichž jména byla Liber a Libera. Tito bohové jsou dodnes spjati plodností a vegetací, takže slavnosti byly vítáním jara a souvisely s jarní setbou.³³¹ Tanja Kinkelová píše, že toho dne jste

³²⁶ KINKELOVÁ 2007, s. 341-342.

³²⁷ Tamtéž, s. 330-341.

³²⁸ SVOBODA 1973, s. 669-670.

³²⁹ KINKELOVÁ 2007, s. 292.

³³⁰ OVIDIUS NASO, Publius. *Kalendář / Žalozpěvy / Listy z Pontu*. 1. Praha: Odeon, 1966, s. 152. ISBN 01-078-66.

³³¹ SVOBODA 1973, s. 340.

mohli na zaprášených ulicích Říma narazit na staré ženy s břečťanovým věncem na hlavě s voňavým a sladkým zbožím, prodávaly totiž *liba*, medové koláčky.³³²

Liberálie nebyly spojovány s otroky, avšak mohl z ní těžit pán, který vlastnil otroky. Lycus váhal, zda má svou kejklířskou skupinu poslat v takový den na soukromou oslavu, jelikož se jednalo o pouliční slavnost, takže z ní plynuly vysoké příjmy, protože lidé v takový den vyráželi do ulic, aby si prohlédli všudypřítomná procesí malých pyjů, koupili medové koláčky, poprvé své syny oblékli do tógy a vypravili je do světa mužů.³³³

Ačkoliv se o Compitáliích v knize *Dcery Říma* nepíše, tak svátek zasahuje do otrockého světa a své uplatnění našly i v Augustově osobním plánu, jak zvýšit svou prestiž mezi lidem. Compitálie souvisely s Lary, což byla ochranná božstva pozemků. Název pochází od soumezí (*compitum*), kde stávaly kapličky, v nichž se obětovalo bohům po ukončení polních prací. Na počest se pořádaly velké hostiny, jichž se účastnili páni i čeleď, avšak statkáři se začali stěhovat do měst, takže slavnosti začaly nabírat jiný význam, změnily se na slavnost čeledi, zvláště otroků. Larové měli v římské společnosti nepopíratelné a důležité místo. V pozdější době Římané uctívali více Larů a vyráběli sošky, které je měly za úkol symbolizovat. Sošky následně umísťovaly do speciální skříně (*lararium*) blízko domácího krbu. Larům se obětovalo od každého jídla a o kalendách, nonách a idách jim Římané kladly na krb věnce. Úkolem Larů nebylo jen chránit konkrétní domácnost. *Lar familiaris* chránil pozemek, na němž stál dům. Později ho lidé uctívali uvnitř domu. Ovšem existovali Larové, jejichž váženou povinností bylo chránit pocestné, plavce, ba i vojáky na bitevním poli. Kapličky Larů se tyčily i na hranicích městských čtvrtí. Císař Augustus si uvědomoval důležitost Larů, proto je využil ve svůj prospěch. Kult Larů (*lares compitales*) byl spojen s Augustem, s kultem *genia* císařova.³³⁴

³³² KINKELOVÁ 2007, s. 418.

³³³ Tamtéž, s. 100-101.

³³⁴ SVOBODA 1973, s. 330.

9 Závěr

Tanja Kinkelová podala komplexní obraz římské společnosti, na každé stránce románu se nám vybarvuje tehdejší svět. Autorka neustále připisuje nové a nové informace, kterými svým čtenářům rozšiřuje historické povědomí. Dá se říci, že autorka vynaložila značné úsilí, aby do knihy vtěsnila co nejvíce svých znalostí, které se týkaly nejen otroků, ale i jiných témat neoddělitelných od vyprávěného příběhu. Kromě otroctví se v románu dostává jistého prostotu Augustovi a vztahům v jeho rodině a zákonu *lex Julia*, který do značné míry ovlivňuje děj. Pro lepší orientaci v románu je na konci přidána příloha, kde se mluví o tématech obsažených v knížce, jako je jídlo, měny, svátky a další oblasti popisované v díle. Současně je zde připojen rodokmen juliovsko-claudiovské dynastie a dvě mapy, jedna zobrazuje Řím v době císařství, druhá rozsah Augustovy říše. Cílem práce bylo zjistit, nakolik přesně se Kinkelová držela faktů a nakolik se od nich odchýlila. Ve výsledku bádání mohu říci, že se autorka držela faktů velmi přesně a při zkoumání hodnověrnosti jejího díla jsem nenalezla příliš odchylek. Autorky se liší v názoru na prodávané otroky před chrámem Castora. Kinkelová tvrdí, že se tam sháněli exotičtí otroci, za které se dávala obří suma peněz. Joshel naopak říká, že se tam nacházeli nejrůznější otroci, taktéž ti nejlacinější. Jak jsem však již dříve psala, pod pojmem nejrůznější si můžeme představit i velmi drahé otroky, tudíž to neznamená, že by Kinkelová nutně uvedla zavádějící informaci.

Nejvíce odlišností se nachází v upravování sledu historických událostí pro snadnější plynutí příběhu, autorka si historické reálie pozměnila, aby se jí lépe hodily do příběhu. Jak je již zmíněno výše, trpaslíky Andromedu a Conopase umístila do jednoho časového období, ale podle pramenů se setkat nemohli. Kinkelová rovněž změnila události týkající se Tiberia, aby ho mohla uvést na scénu, protože v době oslav Lemurií se nacházel mimo hlavní město římského impéria, ovšem o změně detailů se sama dozývá v doslovu. První manželka Claudia byla úplně vynechána z knihy, jelikož o Scribonii autorka hovoří jako o Augustově první ženě, nikoliv druhé.

Jelikož se jedná o román, nikoliv odbornou literaturu, tak dostává Kinkelová příležitost fabulace. Ukázkou je osud dítěte paní Julilly, kdy se mu dostává šťastný konec v rodině knihovníka Bruta a jeho manželky Sergii. Tacitus o kojenci jen píše, že ho Augustus odmítl uznat jako svého vnuka a vychovat, jak dítě dopadlo, nevíme.

Kinkelová mohla rozvinout fantazii v postavách Andromedy, Conopase a Arellia, poněvadž se o nich v *Kapitolách o přírodě* od Plinia Staršího nachází jen letmá zmínka, tudíž ve vypravování jejich příběhů měla volnou ruku. O Conopasovi víme, že byl oblíbencem vnučky císaře, o Andromedě, že byla propuštěnkyně dcery Augusta. O malíři Arelliovi existuje poznámka, že bohyním dával podobu svých milenek, ovšem žádná jeho malba se nám do dnešních dnů nedochovala. Tyto informace daly dostatek místa pro vymyšlení příběhu a propletení jejich osudů s císařskou rodinou, ačkoliv víme, že skutečný příběh se odvíjel poněkud jinak. Andromeda se v době děje románu nemohla nacházet na místě, které jí Kinkelová přisoudila, protože víme, že byla propuštěnkyně matky paní Julilly, která byla poslána do vyhnanství ještě před odstartováním románu *Dcery Říma*, z čehož vyplývá, že Andromeda byla propuštěna dříve, než román začal, ani nevstoupila do služeb paní Julilly. U Conopase nemáme jistotu, že by byl propuštěn, ale autorka mu v *Dcerách Říma* dala příležitost ke svobodnému životu po boku Andromedy.

Arellius dostal v knize životní možnost pomalovat stěny Julillina domu v Baji. Členové císařské rodiny měli být na stěnách připodobnění k bohům, například Julillu chtěl znázornit jako Sibylu věstící pro Aenea velikost Říma. Žádná malba, kterou by namaloval, není známá, proto autorka musela přijít s řešením nepříznivým pro starého Arellia. Tím východiskem byl požár, jenž jeho mistrovskou práci navždy zničil.

Závěrem mohu říci, že se jedná o velmi povedený román, který potěší zájemce o antiku. Knížka se příjemně čte a hemží se to v ní charaktery z různých zákoutí Říma, ať už se jedná o nejnižší vrstvu obyvatel, nebo osoby nejvyšší římské společnosti. Román není ochuzen o postavy historicky doložené, ani o ty veskrze fiktivní. Příběh je nápaditý a ožívá v něm ruch Věčného města.

10 Seznam použitých zdrojů

10.1 Primární literatura

- AUGUSTUS. Činy božského Augusta. ECK, Werner a Václav MAREK. *Augustus a jeho doba*. 1. Praha: Vyšehrad, 2004, s. 99-106. ISBN 80-7021-688-3.
- OVIDIUS NASO, Publius, Ivan BUREŠ a Rufolf MERTLÍK. *Kalendář / Žalozpěvy / Listy z Pontu*. 1. Praha: Odeon, 1966. ISBN 01-078-66.
- PETRONIUS, Gaius Titus a Karel HRDINA. *Hostina u Trimalchiona*. 1. Praha: SNKLHU, 1959. ISBN 56/VIII-2.
- PLINIUS SECUNDUS, Gaius a František NĚMEČEK. *Kapitoly o přírodě*. 1. Praha: Svoboda, 1974. ISBN 25-006-74.
- SUETONIUS TRANQUILLUS, Gaius, Bohumil RYBA a Jana NECHUTOVÁ. *Životopisy dvanácti císařů*. 5. Praha: Garamond, 2016. ISBN 978-80-7407-338-0.
- TACITUS, Publius Cornelius a Antonín MINAŘÍK. *Letopisy*. 3. Praha: Svoboda, 1975. ISBN 25-029-75.

10.2 Sekundární literatura

- BALÍK, Stanislav a Stanislav BALÍK ML. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. ISBN 9788073802561.
- BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 1. Praha: Academia, 1988. ISBN 21-045-88.
- BRADLEY, Keith. *Slavery and Society at Rome*. 1. Great Britain: Cambridge University Press. ISBN 0521378877.
- BRADLEY, Keith. *Slaves and Masters in the Roman Empire*. 1. New York: Oxford University Press, 1987. ISBN 0-19-520607-X.
- BURIAN, Jan. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. 1. Praha: Svoboda, 1970. ISBN 25-128-70.
- ČEŠKA, Josef. *Diferenciace otroků v Itálii v prvních dvou stoletích principátu*. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. ISBN 90-26.
- ECK, Werner a Václav MAREK. *Augustus a jeho doba*. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-688-3.
- JOSHEL, Sandra R. *Slavery in the Roman World*. 1. China: Cambridge University Press, 2010. ISBN 0521535018.

- KEPARTOVÁ, Jana. *Latrina Romanorum aneb sedm mudrců na záchodku*. *Dějiny a současnost*. 2003, roč. 25, č. 2, s. 1-5.
- KEPARTOVÁ, Jana. *Římané a Evropa*. 1. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0862-6.
- KINCL, Jaromír a Valentin URFUS. *Římské právo*. 1. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-134-5.
- KINKELOVÁ, Tanja a Ivana VÍZDALOVÁ. *Dcery Říma*. 1. Praha: Knižní klub, 2007. ISBN 978-80-242-1925-7.
- LÖWE, Gerhard a Heinrich Alexander STOLL a Dalibor PLICHTA. *Antika ABC*. 1. Praha: Orbis, 1974.
- SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*. 1. Praha: Academia, 1973. ISBN 21-003-73.
- ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*. 6. Praha: Brána, 2005. ISBN 80-7243-266-4.

10.3 Webové stránky

- Augustus' Political, Social, & Moral Reforms. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/116/augustus-political-social--moral-reforms/>
- Biographie. *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/biographie/>
- Dcery Říma. *Databazeknih.cz* [online]. Praha: Databaze knih, c2008-2020 [cit. 2020-04-09]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/dcery-rima-17657>
- Fish Sauce in the Ancient World. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/1276/fish-sauce-in-the-ancient-world/>
- Gute Frage(n). *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/gute-fragen/>
- Kurzvita. *Tanja Kinkel* [online]. Bamberg: Kinkel + Partner, b. d. [cit. 2020-04-27]. Dostupné z: <https://www.tanja-kinkel.de/tanja-kinkel/biographie/kurzvita/>

- Lvice z Akvitánie. *Databazeknih.cz* [online]. Praha: Databaze knih, c2008-2020 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/lvice-z-akvitanie-17661>
- Roman Naval Warfare. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-03-29]. Dostupné z: https://www.ancient.eu/Roman_Naval_Warfare/
- Rome's Commercial Forums. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/23/romes-commercial-forums/>
- Slavery in the Roman World. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-03-28]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/629/slavery-in-the-roman-world/>
- Stíny nad Alhambrou. *Databazeknih.cz* [online]. Praha: Databaze knih, c2008-2020 [cit. 2020-04-09]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/knihy/stiny-nad-alhambrou-17658>
- Tanja Kinkel: Knihy. *Databazeknih.cz* [online]. Praha: Databaze knih, c2008-2020 [cit. 2019-02-10]. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/tanja-kinkel-5122>
- The Battle of Actium: Birth of an Empire. *Ancient History Encyclopedia* [online]. Canada: Ancient History Encyclopedia Foundation, c2009-2020 [cit. 2020-03-29]. Dostupné z: <https://www.ancient.eu/article/36/the-battle-of-actium-birth-of-an-empire/>

11 Seznam příloh

Příloha č. 1: Olejová lampa vyobrazující trpaslíka bojujícího s kohoutem , 1. st. n. l., terakota, délka 10,1 cm.

Převzato z:

<https://www.thirion-ancient-art.com/objects/rome/oil-lamp-depicting-a-dwarf-fighting-a-rooster-terracotta-1749-search.html>

vyhledáno: 1. 5. 2020

Příloha č. 2: Bronzová soška trpaslíka se stříbrnými očima, 1. st. př. n. l. - 1. st. n. l., výška 7,9 cm, New York, Metropolitan Museum of Art.

Převzato z:

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/246687>

vyhledáno: 1. 5. 2020

12 Přílohy

Příloha č. 1: Olejová lampa vyobrazující trpaslíka bojujícího s kohoutem , 1. st. n. l., terakota, délka 10,1 cm.



Příloha č. 2: Bronzová soška trpaslíka se stříbrnými očima, 1. st. př. n. l. - 1. st. n. l.,
výška 7,9 cm, New York, Metropolitan Museum of Art.

